

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 500 fr. per jaar

Postcheckrekening Nr 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

DIENSTWEIGERING UIT GEWETENSBEZWAAR IN BELGIË(*)

Het standpunt van de verdediging de lege lata en de lege ferenda.

1. Voorwoord.

Met deze studie heb ik niet alleen voor doel een overzichtelijk beeld te geven van al de aspecten die het verschijnsel der dienstweigering uit gewetensbezwaar in België vertoont, maar bovendien ook de verdediging van een welomschreven stelling :

— de lege lata zijn de juridische middelen, die aansturen op de straffeloosheid van de dienstweigering uit gewetensbezwaar, uitgeput. De taak van de advocaat is thans uitsluitend beperkt tot de verdediging van de persoon van zijn cliënt.

— de lege ferenda ben ik voorstander van de totstandkoming van een statuut der dienstweigering uit gewetensbezwaar in de zin van een oplossing in der minne van het Antigone-conflict, i.e. het in wezen onoplosbaar conflict tussen de positieve wet en het geweten (1).

I. Het verschijnsel de lege lata

2. A. Het begrip gewetensbezwaar.

Het begrip gewetensbezwaar heeft in de strafrechtswetenschap aanleiding gegeven tot een afgrond van moeilijkheden, waarvoor nog geen *principieel* bevredigende oplossing werd bereikt.

Er bestaat inderdaad een in wezen onoplosbaar conflict doordat men zich enerzijds als het ware gedwongen acht aan het gewetensbezwaar geen strafbevrijdende kracht toe te kennen, uit vrees anders het gehele maatschappelijk bestel op wankel bodem te plaatsen, terwijl men er anderzijds toch voor huivert hem te straffen die de wet overtrad, terwijl hij enkel het goede wilde, ja zelfs juist omdat hij het goede wilde.

In zijn rede « De strafrechter tegenover het gewetensbezwaar » uitgesproken bij de viering van de

drieëndertigste dies natalis van de R.K. Universiteit te Nijmegen op 17 oktober 1956, heeft Meester D. van Eck, rector der universiteit, getracht een oplossing te vinden die, zoals hij zegde « het eigen geweten tot rust brengt en vrede doet hebben met de handhaving der rechtsorde, zoals deze in het strafrecht tot uiting komt ».

3. Hoe stelt zich nu het probleem van het gewetensbezwaar voor de rechtbank ? De verdachte heeft het wettelijk voorschrift overtreden en voert daarbij als verweer aan dat hij zich hiertoe verplicht achtte omdat hij door het voorschrift te onderhouden in conflict zou geraken met de uitspraak van zijn geweten. Om dat probleem op te lossen dienen wij een preliminaire vraag te stellen : is de schuld die voor de strafbaarheid wordt geëist van zedelijke aard ? Het is onbetwistbaar dat iemand die zijn oprechte gewetensovertuiging tot richtsnoer van zijn handelen neemt zedelijke schuld mist en indien de schuld, zoals die in het strafrecht vereist is, van zedelijke aard is dan kan de gewetensbezwaarde niet gestraft worden. Aanvaardt men echter een autonoom juridische schuld onafhankelijk van de zedelijke verwijtbaarheid van de wetsovertreding dan is het pleit beslecht ten nadele van de gewetensbezwaarde. Vooraanstaande penalisten verwerpen het gewetensbezwaar als grond van verschoning, m.a.w. zij maken een scheiding tussen morele en juridische schuld (2).

4. De juridische schuld staat vast als de dader gehandeld heeft met bewustheid en met vrijheid. Daarbij wordt evenwel dikwijls nog opzet vereist, d.w.z. een bepaalde graad van boosaardigheid (3) (4). In de rechtspraak (5) komen eveneens gevallen voor waarin uitdrukkelijk de mogelijkheid van afwezigheid van morele schuld ondanks strafverklaring wordt uitgesproken. Inderdaad, men verwacht vaak de bedoeling (inzicht, intention) en de drijfveer (le mobile). De drijfveer is het subjectief motief dat de delinkwent deed handelen. Door te zoeken naar de drijfveer ontdekt men het waarom van het misdrijf. In algemene regel houdt het strafrecht zich niet op met de drijf-

(*) De Belgisch-Luxemburgse Unie voor Strafrecht heeft in de vergadering dd. 20 januari 1962 te Luik aan deze studie de tweede prijs toegekend. Dit naar aanleiding van de derde wedstrijd 1960-61 ingericht op initiatief van haar Voorzitter de Heer Stafhouder Collignon.

veer, bedoeling sensu lato. De bedoeling zoals ze in het strafrecht wordt opgevat is de wilsrichting van de dader, die tot uiting komt in de vraag « Wat heeft de dader willen doen? » (6).

5. Tegen die gevestigde regels in heeft Meester van Eck in zijn vermelde rede een verband gezocht tussen de zedelijke en de juridische schuld en komt tot de conclusie dat in de diepste zin van het woord beide begrippen elkaar dekken, omdat de grondslag van rechtsorde en zedelijke orde dezelfde is.

Omdat voor de mens slechts één verplichting bestaat, namelijk het deugdzame te doen « *vivere secundum virtutem et secundum rationem* », zodat een rechtsverplichting geen zin heeft voor de mens en ook geen verplichtende kracht wanneer deze niet valt binnen het kader van het menselijk gedoe. Het deugdzame handelen is al hetgeen de mens te doen staat. De schuld in de zedelijke orde ontstaat dus omdat hij het menselijk goed, dat eveneens in de rechtsnorm besloten ligt, niet nastreeft. Uiteindelijk komt Mr. van Eck tot het besluit dat een erkenning van het gewetensbezwaar als schuldsluitingsgrond alleen betekent een vastleggen, namens het gezag, dat tot de objectieve beginselen van onze rechtsorde behoort de erkenning van het schuldvereiste in de meest brede zin van het woord voor de toepassing van het werkelijk strafrecht.

6. De gangbare rechtspraak en rechtsleer vraagt zich evenwel af of bij de principiële aanvaarding van het gewetensbezwaar als subjectieve schuldsluitingsgrond de rechtsorde niet zou aangetast worden in haar diepste grondslagen, wanneer de individuele burger het recht zou toegekend worden met zijn eigen oordeel de inhoud der objectieve rechtsorde vast te stellen. Daarop reageerde Mr. van Eck: « Wanneer men tenslotte hoge eisen stelt, alvorens men bij gewetensvorming in afwijking van het oordeel van het gezag, het zedelijk verwijt afwezig acht, dan zullen de gevallen waarin het werkelijk strafrecht voor het gewetensbezwaar moet terugtreden, waarlijk niet zo frequent voorkomen, dat men voor een verzwakking van de feitelijke ordehandhaving zou moeten vrezen. » Wij kunnen trouwens vaststellen dat de rechter thans het conflict tracht te omzeilen door een lapmiddel langs de weg der straftoemeting, omdat hij het gewetensbezwaar niet als grond van verschoning mag aanvaarden maar er toch voor terugschrikt de oprecht gewetensbezwaarde streng te straffen.

7. Is die uitweg in werkelijkheid niet even gevaarlijk als de mogelijkheid van het gewetensbezwaar als strafuitsluitingsgrond? In ieder geval heb ik eveneens het statuut de lege ferenda verdedigd als een middel om een conflict dat geen principiële oplossing zal kennen, te omzeilen. Het is een oplossing in der minne en ik denk daarbij aan het opschrift in de zittingszaal van een plattelandsvrederegerecht « Liefst vrede. Gerecht als 't moet ». Welnu, door de invoering van een statuut wordt aan beide strekkingen de mogelijkheden geboden een toegeving te doen en het te houden bij « Liefst vrede ».

B. De dienstweigerings uit gewetensbezwaar.

1. Begrip.

8. « De dienstweigeraar uit gewetensbezwaar is hij, die, op grond van godsdienstige, wijsgerige of morele redenen ervan overtuigd is dat men de evenmens niet mag doden zelfs niet op overheidsbevel, en dienvolgens

bezwaren heeft tegen het vervullen van de militaire dienst of van de gewapende dienst alleen » (7).

Alleen diegene wiens dienstweigerings berust op de overtuiging dat men de evenmens niet mag doden of te zijnen opzichte geweld plegen, vallen onder het begrip; echter niet diegenen die weigeren hun militaire dienstplicht te vervullen op grond van politieke overwegingen. Zeer vaak nochtans zal de politieke dienstweigeraar oprecht of geveinsd argumenten van godsdienstige of zedelijke aard invoeren.

9. Wij kunnen de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar indelen in drie groepen: deze die hun dienstweigerings steunen op uitsluitend godsdienstige motieven (katholieken, protestanten, getuigen van Jehovah), anderen die een humanitaire reden invoeren, zoals de algemene afkeer van het geweld en tenslotte zij die weigeren te dienen onder een overheersend politiek regime maar hoofdzakelijk hun houding rechtvaardigen op godsdienstige of morele gronden. In die verschillende groepen zou men dan nog een onderscheid kunnen maken (8) tussen de volstrekte dienstweigerings en de beperkte. Men spreekt van volstrekte of algemene dienstweigerings wanneer de betrokkene iedere vorm van militaire dienst weigert te aanvaarden, ook de dienst in een niet-gewapende eenheid. Ingeval de dienstweigeraar aanvaardt te dienen in de gezondheidsdienst of een andere ongewapende dienst dan staat men voor een geval van beperkte dienstweigerings. Het komt ook voor dat iemand weigert deel te nemen aan een andere dan defensieve (« rechtvaardige ») oorlog.

I. Godsdienstige bezwaren.

10. De dienstweigeraars die ten onzent de laatste jaren werden veroordeeld en godsdienstige motieven invoerden zijn in algemene regel getuigen van Jehovah, wier pleidooi in volgende bijbelteksten kan samengevat worden.

— « Gij zult niet doodslaan » (boek Genesis, hoofdstuk 20, vers 13).

— Een soldaat van Christus (9) (tweede boek Timotheus, 2 : 3, 4) kan geen twee meesters dienen, want dan zal hij de ene haten en de andere beminnen, of hij zal zich aan de ene hechten en de andere misprijzen (Mattheus, VI, 24).

— Een soldaat van Christus heeft niet tot plicht te doden, maar wel zijn naaste lief te hebben, zelfs zijn vijand (Mattheus V, 43, 44).

— Soldaten van Christus strijden niet voor deze wereld (Johannes, 18 : 36).

— Soldaten van Christus eerbiedigen het land, de Koning en de wetten, zolang die niet in tegenstrijd zijn met de wetten van Jehovah « Geeft de Keizer wat van de Keizer is, geeft aan God wat van God is » (Marcus, 12 : 17).

— Soldaten van Christus weigeren te dienen in een leger met defensief karakter, want Christus heeft zich ook niet verdedigd toen hij gemarteld werd en toen een van zijn apostelen naar het zwaard greep, zei hij « Wie naar het zwaard grijpt, zal door het zwaard vergaan » (Mattheus, 26 : 51, 52). In de secte van Jehovah-getuigen mag ieder volgeling die teksten vrij interpreteren. Er wordt hem geen overtuiging opgedrongen noch door hun geloofsgenoten noch door hun familie, hetgeen blijkt uit de ondervragingen door de Gerechtelijke Commissie, waarvan ik er hier enkele meen te mogen vermelden.

« ... J'avais reçu une convocation. Je savais que je devais aller au Petit Château. J'en ai parlé avec mon

père, et lorsque je lui ai fait part de mon refus de faire mon service militaire, il m'a répondu que je devais faire ce que je voulais. J'en ai aussi parlé avec mes corréligionnaires. Ils m'ont répondu qu'il ne dépendait que de moi, si je ferais ou pas mon service militaire... » ; « ...Niemand heeft mij aangezet te handelen zoals ik het deed. Niemand van de familie was er op de hoogte van dat ik naar het Klein Kasteeltje moest gaan. Over die kwestie van de militaire dienst heb ik met mijn vader niet gesproken, ook niet met de leden van de groep... » ; « ...Over mijn militaire dienstplicht en het feit van naar Brussel te komen, heb ik met niemand gesproken. Toch wel met mijn ouders. Wij hebben daarover niets bijzonders gezegd... » ; « Ik heb over het weigeren van dienstplicht met niemand gesproken ; ik meen dat ik aan de hand van hetgeen ik reeds gestudeerd heb, zelf een beslissing kan treffen desaan gaande... ». Daarentegen houdt de katholieke kerk bijvoorbeeld zich de uiteindelijke beslissing omtrent de interpretatie van voornoemde bijbelteksten voor (10).

Het feit dat de dienstweigering slechts in geringe mate voorkomt is ongetwijfeld te wijten aan de ontstentenis van een letterlijke interpretatie van voornoemde bijbelteksten door de katholieke godsdienst die in België richting geeft aan de godsdienstige overtuiging van de massa. Wij stellen vast dat in landen waar de dienstweigering uit gewetensbezwaar wettelijk werd erkend de godsdienst overwegend protestants en subjectivistisch is. In sommige landen nochtans is de aanleiding tot het invoeren van een statuut niet te zoeken in het godsdienstig subjectivisme, maar wel in het feit dat die landen, zoals Duitsland en Japan het meest geleden hebben onder de gruwelen van de oorlog.

II. Humanitaire bezwaren.

11. De humanitaire beweegredenen van de dienstweigering komen neer op een veroordeling van het geweld en de oorlog. Hoewel geringer in aantal, althans hier in België waar de Jehovahgetuigen sterk het overwicht hebben, gaat van de dienstweigeraars die zich in hoofddeel steunen op algemeen menselijke motieven de sterkste invloed uit. Zij worden in hun streven naar geweldloosheid gesteund door vooraanstaande letterkundigen, geestelijken, rechtsgeleerden, wetenschapsmensen en politici (1).

12. Deze dienstweigeraars geraken er niet toe het verleden te vergeten en evenmin verliezen zij de toekomst uit het oog. Zij vergeten het verleden niet met zijn materiële pinen en zijn zedelijk verval door de twee wereldoorlogen teweeggebracht. Zij stellen zich de vraag of de nutteloosheid van het offer der talrijke oorlogshelden, van de miljoenen gesneuvelde soldaten en burgers voldoende kan onderstreept worden. Die dienstweigeraars wijzen op de oorlogsmisdadigheid die de laatste wereldoorlog ten top steeg (gaskamers, slachtpartijen, concentratiekampen). Zij kijken in de toekomst en willen met hun bescheiden middelen en zonder politieke macht de oorlog van morgen met zijn atoom- en chemische wapens beletten. En terwijl de Staten machteloos staan tegenover het voortdurende oorlogsgevaar en terwijl hun topconferenties tot niets leiden brengen enkele onbaatzuchtige jongelui een offer omdat zij geloven dat de oorlog geen biologisch maar wel een historisch verschijnsel is (12) en dat dus de oorlog kan overwonnen worden door de geweldloosheid.

13. Het ideaal van deze dienstweigeraars is edel en verheven en de politieke stempel die erop gedrukt staat door hun internationale organisatie doet van de

oprechtheid en de waarde van hun gevoelens niets af. De verdedigers van de geweldloosheid hadden voor de tweede wereldoorlog een verspreid actieterrein bereikt : stichting van een Internationale Antimilitaristisch Bureau met zetel te Heemstede in Holland en een Internationale Raad der Oorlogsantagonisten met zetel te Enfield in Engeland. Thans bestaat in België een organisatie van antimilitaristen die pogen het vooroorlogs antimilitarisme te doen herleven (13). De leider van die beweging is Hem Day die verschillende uitgaven verzorgt van « Pensée et Action » een antimilitaristische en anarchistische uitgeverij die reeds vóór de oorlog bestond.

14. Het is ook te zoeken in de afkeer voor al de gruwelijkheden van de oorlog dat in landen die er het meest onder geleden hebben, zoals Duitsland en Japan, een statuut der dienstweigering het gemakkelijkst ingang heeft gevonden. De Duitse Bondsrepubliek bezit een vooruitstrevende wetgeving op dat gebied. De wet van 19 maart 1956 die de federale grondwet van 23 mei 1949 wijzigt (14) voorziet in het nieuw artikel 12 (2) : « Niemand kan gedwongen worden een bepaald werk uit te voeren, behoudens in het raam van een traditionele dienstverplichting die openbaar, algemeen is en gelijk voor allen. Hij die, wegens gewetensbezwaren de gewapende militaire dienst weigert, kan gehecht worden aan een dienst ter vervanging. Deze dienst ter vervanging mag de gewapende dienst niet in duur overschrijden. De bijzonderheden ervan zullen geregeld worden door een wet die de vrijheid van een gewetensbeslissing niet mag aantasten en de mogelijkheid moet voorzien van een vervangingsdienst die niet in betrekking staat met gevechtsgroeperingen », en in artikel 11 (2) : « Een bevel dat het plegen van een misdaad of wanbedrijf voor gevolg heeft mag niet uitgevoerd worden. Indien een ondergeschikte het bevel toch uitvoert zal hij slechts strafbaar zijn wanneer hij weet of wanneer het hem vanzelfsprekend moet blijken dat hij daardoor een misdaad of wanbedrijf begaat ». Tenslotte voorziet artikel 33 van dezelfde wet een onderrecht in Publiek en Internationaal Recht teneinde de militairen voor te lichten omtrent hun plichten en rechten in vredes- en oorlogstijd.

Op grond van herinneringen van recente aard, kunnen wij ons nochtans afvragen of het hier theorie of werkelijkheid betreft en mogen wij wel sceptisch staan tegenover de oprechtheid in de eerbied waarvan het nieuwe Duitsland blijk geeft ten opzichte van de menselijke persoonlijkheid. Zonder ons aan voorspelingen te wagen, geven die nieuwe wetteksten, die twintig jaar geleden als onaanvaardbaar zouden verworpen zijn, blijk van een gevoelige vooruitgang in de geestesgesteldheid van het meest militaristische volk ter wereld en vormen zij een voorbeeld dat ruime navolging verdient.

15. Hoe staat nu de principiële dienstweigeraar tegenover het begrip zelfverdediging of noodweer ? Welnu op een stereotyp geworden vraag van de Krijgsraad « Wat zou U doen wanneer een rover uw vrouw aanvalt ? » werd door de dienstweigeraars, zoniet verschillend geantwoord, dan toch verschillend gereageerd. Een van mijn cliënten antwoordde daarop dat hij wel zou ingrijpen indien het geval zich voordoet, want dat hij in beginsel ook niet zou doden om zichzelf of een ander te redden maar als mens van vlees en bloed is het wel mogelijk dat hij op dat kritiek (en gelukkig fictief) ogenblik zich toch zou verdedigen door gebeurlijk de rover te doden. Sommige eenvoudige volgelingen van Jehovah vinden het een zo moeilijke strikvraag

dat zij zich niet bekwaam achten om met « die grote menheren » (15) te redetwisten. Indien een dienstweigeraar aan de Krijgsraad antwoordt dat hij zijn vrouw zou verdedigen tegen die rover gebeurlijk door deze te doden, dan redeneert de Krijgsraad verder met een schijnbare logica « Evengoed als ik het recht heb een rover neer te slaan, mag ik mij ook met mijn medemens aaneensluiten om een groepering van rovers tegemoet te treden ». Die redenering leidt dan uiteindelijk tot de goedkeuring van de voorbereiding tot en het voeren van de zogenaamde rechtvaardige oorlog, i.e. met defensief karakter. Kortom, de aanvaarding van de verdedigingsoorlog blijkt derhalve een gevolg te zijn van de vrees voor en het wantrouwen tegenover andere staten. Omdat de ene staat bewapent, moet de andere het ook doen, en omdat de ene staat vreest dat de andere zal aanvallen, moet men zich op de verdediging voorbereiden. Tenslotte komt men dan noodzakelijk tot de rechtvaardiging van de preventieve oorlog die moeilijk te onderscheiden is van de agressieve.

Weinig dienstweigeraars zien de fout in die schijnbare logica en de Jehovahgetuigen verwijzen naar de Bijbel waarin we lezen dat Christus zich ook niet verdedigd heeft toen hij in de Hof van olijven aangevallen werd.

De fout in de redenering van de Krijgsraad ligt in de overbrenging van het motief van de burgerlijke zelfverdediging op de oorlog. De noodweer is voor de enkeling de zeldzame uitzondering van spontane aard, i.e. wars van alle systematische voorbereiding, terwijl de militaire dienst neerkomt op een regelmatige voorbereiding van de oorlog waarin (16) doden de regel en niet de uitzondering is. De Krijgsraad vergelijkt dus twee ongelijkwaardige zaken.

2. Bestrafing.

16. De dienstweigering uit gewetensbezwaar is in ons Belgisch strafrecht geen misdrijf als zodanig. Het gewetensbezwaar is de drijfveer tot het misdrijf van insubordinatie (artikel 28 van het Militair Strafwetboek of van desertie (artikel 43 van het Militair Strafwetboek). Onder deze laatste vorm komt de dienstweigering uit gewetensbezwaar in België zeer zelden voor. Zo ontmoeten wij slechts vier dienstweigeraars uit gewetensbezwaar die op een totaal van 114 in de periode van 1954 tot 1959 veroordeeld werden uit hoofde van desertie. Slechts 1 tot 2 % van de dienstweigeraars gewaardigen zich niet tot in het Recruterings- en Selectiecentrum te komen. Waarom het grootst aantal vermijdt deserteur te worden zal hierna behandeld worden. In bijna alle gevallen dus weigert de dienstweigeraar een gegeven bevel uit te voeren, bij zijn aankomst in het Klein Kasteeltje. Hij weigert zich namelijk te onderwerpen aan de medische en selectieproeven voorzien door artikel 58 § 2 van de militiewetten. Bij mijn weten zijn nochtans alle Jehovahgetuigen bereid om de medische proeven te ondergaan. De eerste dienstweigeraar die ik persoonlijk heb verdedigd gaf daaromtrent als verklaring dat hij wel gezond was en er niet tegen opzag een medisch onderzoek te ondergaan dat op zichzelf geen onderzoek was van de militaire maar wel van de lichamelijke geschiktheid in het algemeen. Het volgen van de medische kringloop gaf volgens hem geen enkele aanduiding van instemming met de militaire wetten. Uit de bundels die ik heb ingezien haalde ik volgende verklaring: « ...Ik heb het visiet van de dokter ondergaan, omdat een doktersvisiet nooit kwaad kan. Ik ben met U akkoord dat het nutteloos was dit visiet te ondergaan, daar ik toch dienst ging weigeren ». Sommige dienstweigeraars

hebben ook wel beweerd dat zij de medische proeven ondergingen in de hoop misschien ongeschikt te worden verklaard. « ...J'ai suivi l'examen médical pour voir si je ne serais pas réformé. Je suis d'accord avec vous que j'aurais pu refuser d'entrer dans le cabinet du docteur... » — « Ik ben naar het Klein Kasteeltje gekomen en heb mij aan het geneeskundig onderzoek onderworpen, omdat ik meende afgekeurd te worden. »

Een officier van het RSC geeft dan aan de betrokkene het bevel de groepleider naar de testzalen te volgen en zijn weigering wordt schriftelijk vastgelegd. Daarna wordt hij door de Militaire Politie ter beschikking gesteld van de Krijgsauditeur die hem onder aanhoudingsmandaat plaatst in de gevangenis te Vorst (17).

17. Het merendeel der dienstweigeraars uit gewetensbezwaar wordt door de krijgsraad te Brussel berecht, hoewel gedurende de periode 1954-1959 een niet gering aantal principiële dienstweigeraars door de krijgsraden te Antwerpen (6), Gent (8) en Luik (29) veroordeeld werden. De krijgsraad die door de zaak gevat wordt is deze van de plaats van het misdrijf. Daardoor is het te verklaren dat de krijgsraad te Brussel het grootst aantal gevallen kreeg omdat immers reeds meer dan de helft hun gewetensbezwaar in het Klein Kasteeltje tijdens de selectieproeven laten kennen (18). Het is mij niet bekend dat de krijgsraden te velde in Duitsland een principiële dienstweigeraar veroordeeld hebben.

18. Terwijl de dienstweigeraars die in Frankrijk in hun houding volharden achtereenvolgende straffen oplopen om uiteindelijk verschillende jaren in de gevangenis door te brengen, worden zij in België een eerste maal veroordeeld tot 6 maanden en overgebracht naar de penitentiare instelling te St Hubert of te Ruiselede. Nadat ze hun straf uitgezeten hebben moeten de dienstweigeraars opnieuw het RSC vervoegen, hetgeen zij gewoonlijk doen met enkele dagen vertraging. Zij vermijden nochtans angstvallig deserteur te worden en begeven zich op tijd voor de tweede maal naar het RSC of hun eenheid, waar zij opnieuw het gegeven bevel weigeren.

Naar het schijnt zou het toch eenmaal voorgekomen zijn dat een dienstweigeraar na het uitboeten van zijn eerste straf bereid gevonden werd om zijn militaire dienst te doen. Doorgaans echter bevestigt de principiële dienstweigeraar zijn eerste verklaringen wanneer hij voor de tweede maal door de Krijgsauditeur ondervraagd wordt. Hij wordt dan door de Krijgsraad veroordeeld tot 12 maanden militaire gevangenisstraf en tengevolge van deze veroordeling bij ministeriële beslissing genomen op grond van artikel 125, 1° van het Tuchtreglement uit het leger gewezen wegens onwaardigheid of onverbeterbaar gedrag.

19. Sinds enkele jaren is de duur van de gevangenisstraf billijkheidshalve ongeveer overeenstemmend met de duur van de militaire dienst, zodat de dienstweigeraar die ik in mei 1960 verdedigde, voor de eerste maal veroordeeld werd tot 1 jaar militaire gevangenisstraf, hoewel de gewone in voege zijnde procedure tevoren steeds bestond uit twee veroordelingen, een eerste van 6 maanden en een tweede van één jaar gevangenisstraf. Het precedent dat toen in het leven werd geroepen heeft evenwel de gebruikelijke manier van bestraffen nog niet gewijzigd, zodat de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar ook thans nog, nu de militaire dienstduur slechts 12 maanden bedraagt, een totaal van 18 maanden militaire gevangenisstraf oploopt. Daaraan wordt in de praktijk evenwel verholpen door een vervroegde invrijheidstelling.

20. In de periode van 1954 tot 1959 werd door meer dan 20 dienstweigeraars beroep aangetekend tegen de tweede of de derde veroordeling. Onder hen tekenden enkelen beroep aan om het Militair Gerechthof een beslissing af te dwingen over principiële vragen, terwijl de meesten in beroep gingen omdat zij de strafmaat van de tweede of derde veroordeling te hoog vonden. Rond de jaren 1955 werden de dienstweigeraars dikwijls driemaal veroordeeld, een eerste maal tot 3 maand, een tweede maal tot 6 maand en ten slotte een laatste maal tot 1 jaar. Sinds 1959 hebben de dienstweigeraars begrepen dat de strafmaat ten hunnen opzichte geijkt is en tekenen zij doorgaans geen beroep aan.

21. Opmerkenswaardig is wel dat de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar der laatste jaren in België angstvallig vermijden deserteur te worden, zodat de bestraffing uitsluitend geschiedt uit hoofde van insubordinatie. De meningen omtrent de beweegreden van die houding zijn verdeeld (19). Volgens sommigen willen de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar hun overtuiging niet kenbaar maken, omdat zij uit menselijk opzicht voor de geburen, vrienden en werkmakkers willen beletten dat zij thuis of op hun werk worden weggehaald door de Rijkswacht, anderen stelden vast dat het woord deserteur op de dienstweigeraars zodanige indruk maakt van lafheid en oneer dat zelfs hun verheven gevoelens van geweldloosheid en naastenliefde de schandelijke klank die van het woord deserteur uitgaat niet kunnen verzwakken; nog anderen waren van oordeel dat de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar, gedreven door wat men in het Frans pleegt te noemen « Soif du martyre », vrijwillig naar het RSC komt om er zijn geloof te verkonden in plaats van — in volkomen passiviteit — deserteur te worden. De vier deserteurs uit de periode van 1954 tot 1959 waren geen getuigen van Jehovah. Een van hen beweerde nochtans dat hij tot de volgelingen van Jehovah behoorde, maar zijn houding bleek geveinsd. Een van hen noemde zich wereldburger en anti-militarist die in zijn houding gesteund werd door zijn vader. Persoonlijk ben ik evenwel van oordeel dat de betwisting die voor enkele tijd in Nederland ontstond omtrent de vraag of een deserteur kon genieten van het statuut der principiële dienstweigeraars aan de houding van de Belgisch dienstweigeraars niet vreemd is. Men kon zich immers toch altijd begeven naar de plaats waar men dienst moet doen en daar dienst weigeren (20). Het is herhaalde malen gebleken dat getuigen van Jehovah behoorlijk voorbereid zijn op hetgeen hun te wachten staat, waaruit duidelijk blijkt dat de zaken besproken worden onder de betrokkenen.

Zou het dus uitgesloten zijn dat bewuste betwisting langs de Nederlandse Jehovahgetuigen overgewaaid is naar hun Belgische geloofsgenoten die ervan begrepen en weerhouden hebben dat er een verschil gemaakt wordt tussen desertie en dienstweigering en dat het beter is zijn gewetensbezwaar te doen kennen onder vorm van dienstweigering. De betrokkenen zelf zijn meestal eenvoudige jongens die hun beslissing « om geen deserteur te worden » niet nader kunnen verklaren; ... of willen zij het niet?

— « ... je me suis rendu à K... pour ne pas être déserteur »; — « Si je suis quand même venu à Bruxelles, c'est pour ne pas être considéré comme déserteur »; « Indien ik aan die oproep gevolg heb gegeven, dan is het omdat ik geen deserteur wilde zijn, en omdat ik in de parochie het affront niet wilde oplopen als deserteur te worden opgeleid door politie of rijkswacht... ».

22. Worden de dienstweigeraars die alleen gewapen-

de dienst weigeren te vervullen ook gestraft? Bij hun verschijning vóór de krijgsauditeur wordt aan de dienstweigeraars gevraagd of zij iedere vorm van militaire dienst weigeren, wat gewoonlijk het geval is. Een drietal uitzonderingen zijn mij evenwel bekend, waarin de onderzoekende magistraat erin geslaagd is de dienstweigeraar op zijn beslissing te doen terugkomen. De militaire overheid geeft in die gevallen blijk van een zekere soepelheid en om verdere moeilijkheden te vermijden worden die dienstweigeraars gehecht aan de gezondheidsdienst. Wij mogen met zekerheid aannemen dat die gevallen zich heden niet meer voordoen. Alle getuigen van Jehovah zijn volstrekte dienstweigeraars die weten wat hun te wachten staat en hun straf ondergaan met een bewonderenswaardige gelatenheid. Dat zij zoveel willen offeren voor hun overtuiging strekt hun tot eer en dwingt bewondering af ook bij diegenen die er een tegengestelde mening op nahouden wat de invoering van een statuut aangaat. Bij de bespreking van ons standpunt de lege ferenda zal erop gewezen worden dat de Regering het niet verantwoord vindt voor nauwelijks een twintigtal principiële dienstweigeraars, die zich jaarlijks opgeven, een kostelijke vervangingsdienst in te richten en bovendien vrees men in politieke middens dat de invoering van een statuut een tekort aan de voor de verdediging van het vaderland noodzakelijke weerkrachten zal veroorzaken? « De gelegenheid maakt de dief, de dienstweigeringswet de dienstweigeraars » (21). Zolang dus de Staten van oordeel zijn dat hun verdediging moet gezocht worden in het wapengeweld, zullen de dienstweigeraars hun straf ondergaan als beproeving voor hun overtuiging en die houding is wel invloedrijker dan het vervullen van een vervangingsdienst.

3. De afgedane verdedigingsmiddelen :

Met een enthousiasme en een ijver die enkel kunnen ingegeven zijn door de diepmenselijkheid van een zaak hebben de advocaten der verdediging gezocht naar juridische argumenten die hun pleidooi tot vrij spraak van de principiële dienstweigeraar kon rechtvaardigen, wat soms geleid heeft tot spitsvondige redeneringen. Heden zijn die verdedigingsmiddelen aftands geworden omdat de toestand definitief geconsolideerd is, zowel wat het principe der strafbaarheid zelf betreft als wat betreft de straftoemeting.

1) Grondwettelijke vrijheden en rechten van de mens.

23. Sommigen meenden een doorslaand argument te hebben gevonden in het recht van de Belgen in alles vrij hun mening te uiten (artikel 14 van de Grondwet « De vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om zijn mening op elk gebied te uiten, zijn gewaarborgd, behoudens de vervolging van de misdrijven begaan ter gelegenheid van het gebruik maken van die vrijheden ») en in het Verdrag van de Rechten van de Mens, waarvan art. 18 luidt : « Toute personne a droit à la liberté de pensée, de conscience et de religion ».

Die stelling werd in België nooit aanvaard en het « behoudens de vervolging van de misdrijven begaan ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden » bleek een afdoende weerlegging.

2) Bevel van de overheid.

24. Er werd weleens een opportunistische interpretatie gegeven aan artikel 70 van ons strafwetboek dat voorziet dat er geen misdrijf zou zijn, wanneer het feit opgelegd werd door de wet of bevolen door de over-

heid. In het geval van de dienstweigering uit gewetensbezwaar moet het geweten als overheid beschouwd worden. Dat middel kan spitsvondig genoemd worden, maar een dergelijk vrije interpretatie is in de strafrechtswetenschap ongekend.

3) Noodtoestand.

25. Men spreekt van noodtoestand wanneer iemand zich in dusdanige situatie bevindt dat de gelding van het recht ophoudt, omdat een hoger belang de schending van het lager belang rechtvaardigt, bijvoorbeeld over iemands eigendom lopen om een kind te redden. Evenals in Frankrijk werd ook in België de noodtoestand dikwijls gepleit in geval van gewetensbezwaar. De Belgische militaire jurisprudentie is op dat punt eensluidend en het arrest van het Militair Gerechtshof dd. 16 maart 1955 mag als principieel worden weerhouden (22). Het Hof vergeleek, met betrekking tot de dienstweigering uit gewetensbezwaar, de respectievelijke waarde van het door de dienstweigeraar opgeofferd belang en het door hem beschermd belang en besloot dat een persoonlijke gewetensaangelegenheid het op verre na niet haalt tegen de wettelijke verplichting zijn militaire dienst te doen en de wetten van zijn land na te leven.

4) Onweerstaanbare dwang.

26. Volgens artikel 71 van het strafwetboek is er geen misdrijf wanneer de beschuldigde of de beklaagde op het ogenblik van het feit, in staat van krankzinnigheid was of wanneer hij gedwongen werd door een macht waaraan hij niet heeft kunnen weerstaan. Die dwang kan lichamelijk of zedelijk zijn. Een dienstweigeraar had de morele dwang ingeroepen als rechtvaardiging van zijn dienstweigering. Het Militair Gerechtshof interpreteerde artikel 71 van ons strafwetboek en oordeelde dat de dwang moet voortkomen van een « uitwendige » oorzaak en opgelegd zijn tegen de wil van degene die zich erop beroept. Het Hof besliste dat terzake de betichte door zijn eigen wil en buiten elke vreemde oorzaak, zichzelf in een zogenaamde dwangtoestand heeft geplaatst en veroordeelde hem bij arrest dd. 26 juni 1931. De betichte voorzag zich in verbreking, maar het Hof van Cassatie trad in zijn arrest dd. 21 september 1931 (23) de zienswijze van het Militair Gerechtshof bij.

5) Het zedelijk element van het misdrijf.

27. Om strafbaar te zijn moet een wanbedrijf naast het materieel element, het blote feit, ook een zedelijk element, de misdadige bedoeling omvatten. Is er nu in geval van dienstweigering uit gewetensbezwaar een zedelijk element voorhanden, m.a.w. wat moeten wij verstaan onder moreel bestanddeel van het misdrijf? Kan iemand die door het stellen van een daad niet alleen geen kwaad, maar zelfs goed wilde doen door het positief strafrecht gestraft worden? Bij het begrip gewetensbezwaar heb ik gehandeld over het onderscheid tussen morele en juridische schuld. De Belgische jurisprudentie heeft de discussie zelfs in dit opzicht vermeden.

Zonder zich te wagen aan discussies van rechtsphilosophische aard zegt de Belgische jurisprudentie dat dienstweigering uit gewetensbezwaar gestraft wordt als insubordinatie of desertie en beide misdrijven zijn geen intentionele delicten.

4. De persoon en de persoonlijkheid van de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar.

28. De lege lata is de taak van de advocaat uitsluitend beperkt tot een verdediging van de persoon van zijn cliënt. In deze rubriek zal nu hoofdzakelijk worden uiteengezet wie de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar in België is, met het doel te beletten dat verkeerde indrukken, die dikwijls gevoelsuitingen of blijken van onwetendheid zijn, verder ingang zouden vinden in de openbare opinie.

1) Geschiedkundig overzicht.

28. In België onderscheidt men twee perioden waarin het verschijnsel van de dienstweigering uit gewetensbezwaar zich in betrekkelijk sterke mate heeft geuit: vooreerst omstreeks 1931 en vervolgens sinds 1951 tot op heden. In beide perioden was bovendien het motief der dienstweigering verschillend. Terwijl in de eerste periode de dienstweigering een meer politieke ondergrond had, zien wij de laatste jaren alleen beweegredenen van godsdienstige of filosofische aard.

30. In 1931 waren de dienstweigeraars in algemene regel Vlaamse extremisten die hun militaire dienstplicht weigerden te vervullen omdat zij België niet wilden dienen, zolang de Vlamingen verdrukt werden. Enkel onder hen deden evenwel in hoofd- of bijkomen de orde beroep op het humanitair beginsel der gewelddoosheid. De vooruitstrevende Vlaamse partijen hebben hierin een verantwoordelijke rol gespeeld (24). De repressie was echter zodanig streng dat na 1934 geen Vlaamse « martelaren » meer gevonden werden. Het is begrijpelijk dat de dienstweigering als politiek wapen moest falen wanneer de repressie opgewassen was tegen de intensiteit ervan. Trouwens de houding der Vlaamsgezinde dienstweigeraars die enkel weigerden te gehoorzamen aan Franse bevelen veroorzaakte zoveel beroering dat de Regering na korte tijd moest zwichten en de Vlamingen Vlaamse bevelen kregen. Men kan hier evenwel onmogelijk van principiële dienstweigeraars spreken in de zin zoals hierboven werd omschreven. De dertiger jaren waren de bloei-periode van het Vlaams-nationalisme en de strijd van de jonge generatie verenigd in de Vlaams-Nationale Wacht was hardnekkig. In Antwerpen laaide het flamingantenvuur heviger dan ooit en enkele jonge mensen zoals Lode Bonten, Jef Missoorten en Joris De Leeuw, gesteund door Herman Vos, volksvertegenwoordiger voor het Vlaamse front (Vlaams-nationale partij), door dr. Borms, dr. Goossenaerts en prof. Daels, hebben een politieke strijd geleverd in het leger met als leitmotiv « Geen Franse bevelen ». Die dienstweigeraars wilden wel hun legerdienst doen, maar weigerden: 1. op gebeurlijke vragen te antwoorden, als deze niet gesteld zijn in de Nederlandse taal, hun moedertaal; 2. aan gelijk welke formaliteit te voldoen als deze niet gesteld is in de Nederlandse taal; 3. hetzij gelijk welk bevel uit te voeren als dit insgelijks niet gegeven was in de Nederlandse taal. Er is onbetwistbaar veel morele kracht nodig om dergelijke houding vol te houden in het leger en daarom dwingen de flaminganten bewondering af, maar men kan hen toch niet beschouwen als dienstweigeraars uit gewetensbezwaar.

31. De statistieken van die tijd — die niet volledig betrouwbaar zijn — maken gewag van 19 veroordelingen in het begin van 1932. Wij menen nochtans dat het hier eerder gaat om 19 veroordelingen (25), waarvan twee of meer ten laste van eenzelfde persoon.

In 1932 werd een nieuwe dienstweigeraar veroordeeld, 7 in 1933 en 3 in 1934 en ten slotte 5 voor de hele periode van 1935-1940. Het getal 35 mag als maximaal weerhouden worden voor de periode van 1930-40 (26).

32. De dienstweigerings gedurende de eerste periode was hoofdzakelijk gesteund op politieke beweegredenen en het zal pas in de tweede periode zijn dat de godsdienstige bezwaren de bovenhand nemen. Na de tweede wereldoorlog werd de dienstweigerings als politiek wapen opgegeven. Met het nodige voorbehoud mag het aantal dienstweigeraars uit de naoorlogse periode van 1945 tot 1950 geschat worden op 9. Voor de tweede periode werden nauwkeurige statistieken opgemaakt sinds 1951. In dit jaar werden 14 dienstweigeraars veroordeeld en dit aantal steeg tot 25 in 1954 om in 1957 terug te dalen op 13 en terug te stijgen in 1959 tot 22 en in 1960 tot 24. Kortom, voor de laatste jaren tellen wij een totaal van 189, hetzij een jaarlijks gemiddelde van 19.

33. In de periode van 1954 tot 1959 werden 114 principiële dienstweigeraars veroordeeld. Vijfenvijftig onder hen kozen de Nederlandse en negenenvijftig de Franse rechtspleging. In 1960 waren alle dienstweigeraars getuigen van Jehovah en twaalf onder hen kozen de Nederlandse en de andere twaalf de Franse rechtspleging, terwijl wij in 1961 23 dienstweigeraars tellen, waarvan 12 de Nederlandse rechtspleging kozen. Het klein aantal dienstweigeraars stelt ons niet in staat te besluiten dat het verschijnsel zich al dan niet met dezelfde intensiteit voordoet in de Waalse en in de Vlaamse gemeenschap. De taalstructuur in België stuurt evenwel al te vaak aan op statistieken waaruit de toestand in beide landsgedeelten tegenover elkaar wordt gesteld.

34. De in 1960 veroordeelde dienstweigeraars waren gedomicilieerd: in de provincies Brabant: 6, waarvan 4 in de Brusselse agglomeratie; Antwerpen: 4; Oost-Vlaanderen: 5; West-Vlaanderen: 3; Luxemburg: 2; Henegouwen, Luik en Limburg: 0. Wanneer men de gemeenten van herkomst onderzoekt, stelt men vast dat slechts 3 meer dan eenmaal vermeld zijn: 2 in Schaarbeek, 2 in Wetteren en 2 in Namen. Zonder te kunnen spreken van een haard van dienstweigeraars, — want alleen de streek van Namen duidt op een kleine concentratie (2 te Namen, 1 te Wépion, 1 te Wanfercée-Baulet), — ben ik van oordeel dat thans de concentratie van dienstweigeraars dient gezocht waar er een concentratie van getuigen van Jehovah is. In 1961 ziet de verdeling per provincie er als volgt uit: Antwerpen: 2; Oost-Vlaanderen: 5; West-Vlaanderen: 2; Namen: 0; Luxemburg: 0; Henegouwen: 5; Luik: 1; Limburg: 0. Vijf zijn gedomicilieerd in de Brusselse agglomeratie.

35. Waar is de plaats van het misdrijf? Zoals reeds uiteengezet wordt de dienstweigerings uit gewetensbezwaar gestraft hetzij als desertie hetzij als gewone insubordinatie. De desertie komt evenwel weinig voor. Waar grijpt nu de insubordinatie plaats? Doorgaans in het Recruiterings- en Selectiecentrum, maar ook in de eenheid, namelijk in twee gevallen, hetzij wanneer een gewone dienstplichtige betreft hetzij een wederopgeroepene of beroepsmilitair. Wij maken aldus in het totaal van 114 dienstweigeraars voor de periode van 1954 tot 1959 een eerste onderverdeling in: 74 gewone dienstplichtigen, d.i. zij die voor de eerste maal kennis maakten met het leger; 4 deserteurs; 2 beroepsmilitairen; 34 wederopgeroepenen.

De beroepsmilitairen en wederopgeroepenen plegen

hun misdrijf in hun eenheid, maar van de 74 gewone dienstplichtigen maakten 48 zich schuldig aan insubordinatie in het Klein Kasteeltje en 26 bij de aankomst in hun eenheid, waar zij weigerden het militair uniform aan te trekken. In 1960 weigerden 15 dienstweigeraars in het R.S.C. en 9 bij de aankomst in hun eenheid. Deze laatsten hebben dan in het Selectiecentrum alle proeven meegemaakt maar geweigerd de militaire wetten te ondertekenen. Ze zullen dus opgeroepen worden naar hun eenheid, maar vermits hun houding reeds gekend is in het R.S.C., worden ze gewoonlijk opgeroepen bij de Gezondheidsdienst, evenwel zonder resultaat.

36. Zoals reeds eerder gezegd, zijn de Belgische principiële dienstweigeraars allen jongens van hetzelfde slag, althans wat de motivering van hun dienstweigerings aangaat. In 1960 waren de 24 dienstweigeraars getuigen van Jehovah, evenals de 23 die in 1961 veroordeeld werden. In de periode 1954-1959 stelden wij meer variatie vast. Er was er namelijk 1 die behoorde tot de Mennonietische Evangelische Kerk, 4 waren ongelovig en 3 anderen steunden hun dienstweigerings op hun eigen christelijke gewetensovertuiging. De overblijvenden waren Jehovahgetuigen. Er dient op gewezen dat de dienstweigeraars-deserteurs uit deze periode ongelovig waren op één na, die beweerde dat hij Jehovahgetuige was, hoewel hieraan mag getwijfeld worden. Een dienstweigeraar verklaarde dat hij in het R.S.C. geen dienst had geweigerd omdat hij hoopte vrijgesteld te worden, maar toen hij zijn eenheid opgeroepen werd, steunde hij zijn dienstweigerings op zijn persoonlijke overtuiging.

37. Het is niet zo zeldzaam dat de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar van veinzerij worden beschuldigd. Terwijl het misschien nog aanvaardbaar zou zijn voor een gewone dienstplichtige die er de voorkeur aan geeft in de gevangenis te zitten voor de duur van zijn militaire dienst, kan het onmogelijk aangenomen worden dat een getuige van Jehovah, die reeds zijn militaire dienstplicht had vervuld vóór zijn toetreding tot de sekte, weigert het uniform aan te trekken bij een wederoproeping van 15 of 21 dagen. Het is inderdaad verrassend dat in de periode 1954-1959 34 wederopgeroepenen, die allen getuige van Jehovah waren, veroordeeld werden uit hoofde van insubordinatie. Zij verkozen maanden gevangenis boven enkele dagen militaire dienst. Ook voor de wederopgeroepenen stelden wij een vaste gedragslijn vast; zij begeven zich in burgerkleden naar hun eenheid of kamp en laten onmiddellijk hun gewetensbezwaar kennen.

38. Dat ook beroepsmilitairen dienstweigeraars uit gewetensbezwaar worden is wel eigenaardig.

Er hebben zich twee gevallen voorgedaan. De eerste was onder de wapens sinds 1952 en komt tot « inkeer » in 1954; hij vraagt langs hiërarchische weg zijn dienstverbreking die hem geweigerd wordt. Zijn vraag was gegrond op godsdienstige redenen en betrokkene gaf ook meteen te kennen dat hij bij de aanstaande bataljonfeesten zal weigeren de vlaggegroet bij te wonen, hetgeen hij als « afgoderij » bestempelt. En wanneer hij bij de compagniecommandant wordt geroepen, stelt hij zich in burgerkledij en weigert het bevel om zich terug in militaire kledij te stellen uit te voeren. Hij neemt de gelegenheid te baat om zijn houding te rechtvaardigen en vertelt dat hij onder de invloed was gekomen van een getuige van Jehovah en nu zelf ijverig deelneemt aan de activiteiten van de sekte. Toen hij vóór de Krijgsraad verscheen, had hij een

blanco strafregister, doch het vooruitzicht van zes maanden militaire gevangenisstraf, de beroving van graad en al de verdere gevolgen aan deze veroordeling verbonden, konden hem niet van gedacht doen veranderen. Ook in 1957 weigerde een 43-jarige beroepsmilitair de vlag te groeten, omdat het een symbool of een voorstelling was van een souverain gezag waaraan hij weigerde een daad van eerbetoen, onderwerping of trouw te brengen, daar hij voor regeerder en koning slechts Christus-Jezus erkent. Een andere beroepsmilitair weigerde de wacht op te trekken na de aanvraag tot dienstverbreking. Bij zijn verschijning vóór de Gerechtelijke Commissie beloofde hij evenwel voorbeeldig zijn militaire dienst te doen tot de datum van zijn dienstverbreking. De Commissie verleende een beschikking van niet-vervolgen.

2) *Familiaal en sociaal milieu.*

39. Bij de behandeling van het familiaal milieu, het karakter en de geestesgesteldheid van de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar loopt men groot gevaar te willen veralgemenen. Het «*ab uno disce omnes*» dient hier eens te meer vermeden.

De drie dienstweigeraars die ik persoonlijk heb verdedigd stamden uit een welstellende arbeidersfamilie waarvan de meeste leden ook getuigen van Jehovah waren. De burgerij is niet vertegenwoordigd. De dienstweigeraars zelf zijn ook voorbeeldige werkmensen of vervullen een bediening in hun sekte, indien zij er de bekwaamheid toe hebben. Men onderscheidt bij de Jehovahgetuigen o.m. de gezanten van Christus (ambassadeurs du Christ), volletijdsbedienaars en ministers van het Evangelie (Ministres de l'Évangile).

40. Uit de tientallen dossiers waarvan ik kennis heb kunnen nemen, is gebleken dat het milieu waarin de getuigen van Jehovah leven, over het algemeen dat is van de semi-intellectuelen die de moed hebben om naast hun handenarbeid ook een godsdienstige getinte geestesarbeid te leveren, zonder dat zij daarvoor de vereiste scholing hebben ondergaan. Wij zouden kunnen spreken van weinig ontwikkelde mensen met intellectuele ambities. In de sekte zelf zijn veel vrouwen.

41. De Jehovahgetuigen zijn gewend aan een sober leven. Ze komen uit een bescheiden midden. Hun inkomen is zeer klein vooral wanneer zij volletijdsbedienaars zijn in de sekte. Een bestendig prediker ontvangt bijvoorbeeld een vergoeding van 1.400 fr. per maand en een klein procent op de verkochte druksels. In de Bijbel vinden zij een aansporing om sober te leven. Roken en drinken is hun niet verboden door het Genootschap maar «in de Bijbel staat geschreven» (27) dat wij ons lichaam rein moeten houden en dat kunnen wij niet als we roken of overmatig drinken.

42. De sekte van Jehovah bestaat in België voor het grootste deel uit gehele of gedeeltelijke families. Soms is het de vader die heel de familie heeft bekeerd, soms is de moeder het meest actief. Een dienstweigeraar was Jehovahgetuige en dienstweigeraar geworden op aandringen van zijn vrouw en zijn schoonouders. Sommige families hebben drie tot vier dienstweigeraars uit gewetensbezwaar geleverd. Kortom, in veel gevallen waren de ouders van de dienstweigeraars zeer bescheiden mensen op sociaal plan en overtuigde aanhangers van de Jehovahleer.

3) *Psychologisch aspect.*

43. Hier is het gevaar te willen veralgemenen nog groter, temeer omdat in slechts enkele gevallen beroep gedaan werd op een psychiater. Onder het psychologisch aspect kunnen wij hoofdzakelijk twee objecten onderbrengen, vooreerst de verstandelijke ontwikkeling van de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar en vervolgens zijn geestesgesteldheid.

44. De verstandelijke ontwikkeling der dienstweigeraars is zeer verschillend. De meesten van hen zijn eenvoudige jongens, en de minst begaafden schijnen zich te verlaten op de meer begaafden. Een van die meer begaafden die ik verdedigd heb was een 19-jarige self-made missionaris, die ijverzuchtig en ook wel wat zelfbewust was. Op mijn vraag naar zijn beroep, antwoordde hij zeer geveild dat hij geen beroep had maar wel een *ambt*, namelijk het ambt van prediker of pionier met zendingsector in Eupen, waar hij aan «*porte à porte*» apostolaat deed. Hij was welbespraakt en studeerde nog veel bij zichzelf. Hij wenste het juiste woord op de juiste plaats en verwierp de termen «*propagandist*» en «*bekeren*» en hield het bij «*prediker*» en «*getuigenis brengen*».

45. De dienstweigeraars der laatste jaren zijn voor het merendeel idealisten met een bewonderenswaardige zelftucht. Bij hun aankomst in het Klein Kasteeltje zijn ze niet luidruchtig en houden geen openbare meetings; ze verwekken geen kabaal en gedragen zich ten overstaan van de andere recruten niet als een haantje-vooruit. Uit heel hun houding blijkt dat zij zich niet vermetel in het avontuur werpen, maar weten wat hun te wachten staat. Ze zijn opvallend beleefd. Of nu hun zogenaamde «*Soif du martyr*» van psychopathologische aard is zou ik durven betwijfelen, hoewel ook hier uitzonderingen zijn. Twee deskundige verslagen zijn hier ter illustratie vermeld: «*Possède une intelligence moyenne, présente un certain déséquilibre mental, est fort imbu de sa personne et de sa „raison sociale“, est fermé à tout raisonnement qui n'aboutit pas à sa façon de voir, a une formation intellectuelle incomplète, faite d'éléments acquis personnellement qu'il harmonise mal, ne voyant que certains aspects des choses, les autres lui échappent, son jugement et son raisonnement étant bridés par l'idéologie défendue*»; — «*Een psychopaat die dienst weigert onder sterke gemoedsinvloed. Het bewijs daarvan: de enorme disproportie tussen de gevraagde prestaties en de ondervonden nadelen. De verstandelijke vermogens beseffen de gevolgen dezer nadelen, maar komen er niet toe de te sterke gemoedsinstelling tot haar juiste waarde terug te brengen. Ten gevolge van de enerzijds sterke gevoelsbetoning en de anderzijds normale verstandelijke vermogens, moet verdachte op het ogenblik van de feiten beschouwd worden als in lichte graad onbekwaam zijn daden te beheersen*». Al te dikwijls en volkomen ten onrechte bestempelt men de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar als minus habentes, terwijl zij eenvoudig handelen in konsekventie met hun overtuiging. «*Gij zult niet doden*» is hun leitmotiv, maar terwijl de getuigen van Jehovah in hoofdorde hun argumentatie zoeken in de Bijbel, zijn er andere die de broederschap van alle mensen inroepen en daarom een einde willen stellen aan oorlog, moordpartijen en alle vorm van geweld. Kortom, de hogervermelde psychiatrische verslagen kunnen slechts als gedeeltelijk geldend weerhouden worden.

46. Bij de dienstweigeraars vindt men eenvoudige

jongens die enkel de lagere school gedaan hebben en overtuigd werden door de geestdriftige getuigenis van de predikers van Jehovah, die zelf ook doorgaans alleen de lagere school hebben gevolgd, maar door zelfstudie en door de vorming door hun «porte à porte» apostolaat, semi-intellectuelen geworden zijn. De schoolkennis van alle getuigen van Jehovah is praktisch dezelfde, maar hun verstandelijke vermogens zijn verschillend. Wanneer wij een dienstweigeraar ontmoeten die middelbare studies gedaan heeft, dan is hij doorgaans geen getuige van Jehovah, maar wel iemand die uit persoonlijke overtuiging protagonist der geweldloosheid is geworden (28). Zij passen de Ghandi-taktiek toe: burgerlijke ongehoorzaamheid en morele kracht. Het zijn dikwijls jongens zonder vaste betrekking of zonder toekomstmogelijkheden, zoals die dienstweigeraar die twee jaar hogere studies volgde en mislukte.

47. De dienstweigeraar der laatste jaren gehoorzaamt niet aan wachtwoorden van nationale of internationale politiek. Hij poogt zich ook niet te onttrekken aan de gevolgen van zijn daad; integendeel, hij onderwerpt zich vrijwillig aan de sancties waartoe die daad op wettelijk gebied kan aanleiding geven. Zij zitten hun straf uit met moed en volharding. Sommigen dienen wel een genadeverzoek in, hetzij in persoon, hetzij door naaste familieleden. In dat genadeverzoek wordt eigenlijk geen knieval gedaan. Integendeel, zij rechtvaardigen opnieuw de door hen aangenomen houding. Zij tonen geen spijt over hun weigering, maar alleen heimwee naar vrijheid, verlangen naar huis, naar een leven van aktiviteit in de maatschappij, om er een nuttig element te zijn.

48. Meester R. Born, advocaat te Charleroi, heeft in een literair zeer hoogstaande studie (29) de dienstweigeraars afgeschilderd als de redders van de mensheid, die zich met een sterke persoonlijkheid en morele kracht tegen het oorlogsgevaar verzetten, die door een passieve weerstand de gewelddadige gebruiken die vastgeankerd zitten in de menselijke gedraging, willen uitroeien. «Ils entendent surtout que leur témoignage n'ait point l'allure d'une hypocrite et platonique profession de foi. Nul n'est plus silencieux que ces hommes. Le nombre conformiste les écrase, mais ils veulent être le levain dans la molle pâte» (30).

Anderen daarentegen beschouwen de dienstweigeraars als «verlichte geesten» (31), die moeten gestraft worden ofwel geïnterneerd, maar die alleszins de sympathie moeten ontberen van de goede staatsburgers. «S'ils ne veulent pas faire leur devoir, on pourrait leur demander tout simplement d'aller vivre ailleurs et de renoncer à tous les avantages qui résultent pour eux de leur appartenance à la collectivité belge. Il est fort déplaisant de voir certains citoyens se refuser à leur devoir militaire, alors que l'armée les protège comme tous les autres» (32).

49. Moeten wij een van beide uitersten bijtreden of waar ligt de «aurea mediocritas»? Geven de hoger- vermelde psychiatrische verslagen een basisbeeld van alle dienstweigeraars? Ik ben er stellig van overtuigd dat de dienstweigeraars geen psychopaten zijn, d.i. dat zij noch geestelijk gestoord noch geestelijk minderwaardig zijn, maar dat wij hun gedraging op algemeen menselijk plan moeten verklaren, zodat noch minachting noch heldenverering kunnen gerechtvaardigd worden.

50. Van bij zijn geboorte heeft de mens niet te strijden tegen de erfzonde, maar wel tegen een aan-

geboren minderwaardigheidscomplex en het is de reactie op dat complex, die vorm en uitdrukking geeft aan de gedraging en het karakter van ieder mens. Die reactie uit zich in een geldingsdrang die een natuurlijke menselijke streving is. Welnu, ook de dienstweigeraars, ten inzent doorgaans getuigen van Jehovah, vertonen die geldingsdrang, maar dan op hun manier en met de vurigheid en het enthousiasme eigen aan hun jeugdige ouderdom. Uit het sociaal onderzoek dat in iedere zaak werd ingesteld, blijkt dat de betrokkenen zeer dikwijls zijn wat de bevolking, de naaste geburen en kennissen noemen «een brave jongen» of een «zonderlinge jongen». De dienstweigeraars en de getuigen van Jehovah in het bijzonder zijn veelal mensen met introvers karakter. De meesten van hen gaan nooit uit, bezoeken noch herberg, noch bioscoop en lopen evenmin achter de meisjes aan. Zij zijn sociaal, d.w.z. dat hun vermaak, hun opvatting, hun hele levenswijze niet gelijkloopt met die van hun leeftijd- en milieugenoten; ze bezitten doorgaans de gave van het geloof, maar hun karakter belet hen een godsdienst aan te hangen die hoofdzakelijk een massaverschijnsel is geworden, zoals de katholieke godsdienst. Ze leven in zichzelf gekeerd, maar hebben ook op hun beurt een reaktie naar buiten om zich te doen gelden bij en tegenover de andere mensen, hetgeen zij trachten te doen door hun passief verzet tegen de militaire wetten. En terwijl andere jongens zich met dezelfde intensiteit doen gelden in de jeugddelinkwentie, streeft de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar een — althans op zichzelf — geoorloofd doel na: de geweldloosheid.

51. Dat zij in die geestesgesteldheid in staat zijn tot «eigenaardige» daden, bewijst volgende anecdote uit de laatste wereldoorlog. Op D-day in Normandië kwam een Duits officier tegenover een parachutist te staan die, nadat tweemaal op hem was gevraagd, niet terugschoot, maar wegdook achter een boom. De verbazing van de Duitser was nog groter toen de parachutist hem toeriep in het Duits: «Herr Leutnant, kunt U mij misschien een paar dekens lenen?» — «Wie ben je, wat is dat voor nonsens?» vroeg de Duitser. — «O,» antwoordde de parachutist, «ik ben een principiële dienstweigeraar.» — «Maar man, wat doe je dan in Godsnaam hier?» — «Het zit zo,» antwoordde de parachutist, «onze dekens zijn in een moeras terechtgekomen en ik wil gaarne iets hebben om onze gewonden, waaronder een paar landgenoten van u zijn, warm te houden. Kunt U mij helpen?» (33).

4) Criminologisch en penologisch aspect.

52. De lege lata geeft de dienstweigering aanleiding tot een straf ook al is het gewetensbezwaar de drijfveer der weigering. Het verschijnsel moet dus bestudeerd worden vanuit criminologisch en penologisch standpunt, d.i. als oorzaak van misdadigheid en in verband met de preventieve en repressieve bestrijdingsmiddelen.

53. Kan het *fait* als dusdanig van de dienstweigering uit gewetensbezwaar criminogeen werken, zoals alcolisme, verdovingsmiddelen, pauperisme en prostitutie, m.a.w. vormt de dienstweigering uit gewetensbezwaar een vruchtbare bodem voor delinkwentie. Kunnen wij het eens zijn met mijn Luikse confrater Mr. Jacquemain, waar die zegt: «Il est certain, évident et visible que l'état d'objecteur de conscience peut créer chez son auteur, une tendance à la délinquance» (34). Ik meen van wel. Wij moeten nochtans een onderscheid maken tussen de oprechte dienst-

weigeraar en de veinzer. Voor deze laatste is de dienstweigerings uit gewetensbezwaar een middel om te ontsnappen aan de toepassing van de militiewet en het verschijnsel is aldus criminogeen. De oprechte dienstweigeraar ziet daarentegen in de dienstweigerings niet het middel om de wet te overtreden, maar handelt in de eerste plaats oprecht en te goeder trouw overeenkomstig de voorschriften van zijn geweten, wat evenwel de ongunstige gevolgen van een veroordeling niet uitsluit. De « brave » of « zonderlinge » jongen heeft immers kennis gemaakt met het gerecht en dat is een doop. De dienstweigeraar, hoe oprecht hij in zijn houding ook is, bevindt zich reeds op de helling en glijden is gemakkelijk...

54. Bovendien krijgt de dienstweigerings uit gewetensbezwaar het karakter en het uitzicht van een georganiseerd verzet. Die organisaties⁽³⁵⁾ zijn niet a priori van aard om de delinkwentie in de hand te werken, maar wanneer een wetsovertreding internationale of gewoonweg groepssteun ondervindt, voelt de overtreder zich sterker en zal hij ongetwijfeld een verkeerd begrip hebben over de niet-naleving der wetten. De principiële dienstweigeraars in België zijn getuigen van Jehovah, wier godsdienstige moraal over het algemeen strookt met het positief recht, zodat hun dienstweigerings niet mag beschouwd worden als een eerste stap in de richting van de jeugddelinkwentie. Maar anderzijds is hun blanco-strafregister ook geen voldoende waarborg voor de toekomst. Vele dienstweigeraars zijn nauwelijks 19 jaar oud en hebben op hun ouderdom nog niet de moeilijkheden gekend die ze door een misdrijf moesten oplossen. Zij leven in een gunstig familiaal en sociaal milieu, zijn introvers en leven veel minder met en onder hun medemensen, zodat zij als het ware de gelegenheid tot zonde vluchten.

55. Indien wij aannemen dat de dienstweigerings uit gewetensbezwaar een vorm van militaire delinkwentie is, en daartoe zijn wij de lege lata gedwongen, dient ook het verschijnsel bestudeerd in verband met de preventieve en repressieve bestrijdingsmethodes.

56. Als preventieve methode dient het compromis weerhouden. De gewetensbezwaarde moet aangemaand worden om zijn dienst te doen bij een niet-gewapende eenheid⁽³⁶⁾. Die aanmaning geschiedt bij mijn weten regelmatig en mag beschouwd worden als behorend tot de geijkte rechtspleging inzake de dienstweigerings uit gewetensbezwaar. Wanneer die preventieve middelen falen moet men noodzakelijk zijn toevlucht nemen tot repressie. Maar welke zijn de meest aangewezen repressieve bestrijdingsmiddelen? Een gevangenisstraf of een geldboete of beide samen? Welke strafmaat? Ontzetting uit politieke en burgerlijke rechten? Verbod een bepaald beroep uit te oefenen?

57. De militaire rechter die over de dienstweigerings uit gewetensbezwaar moet oordelen zal moeten straffen (dura lex, sed lex), maar bij het bepalen van de strafmaat niet nalaten zijn oordeel over de gewetensbezwaren te doen meewegen. In België is de duur van de gevangenisstraf ongeveer gelijk aan de duur van de militaire dienst. Deze — thans geijkte — strafmaat, is billijk, wat niet in ieder opzicht mag gezegd worden van de ontzetting uit de rechten. De Belgen hebben enerzijds wel hun grondwettelijke rechten die eveneens plichten impliceren, ten overstaan van de Staat die hen die rechten waarborgt, maar anderzijds hebben wij ook plichten ten overstaan van onze eigen persoonlijkheid en onze eigen ideologie, zodat een

ontzetting uit de rechten die toch hoofdzakelijk ingegeven is als gevolg van de miskenning van de plichten over het algemeen als te streng wordt beschouwd.

58. De geldboete wordt nooit uitgesproken tegen de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar. Door mijn persoonlijk contact met een drietal dienstweigeraars ben ik van oordeel dat de geldboete een grote afschrikwekkende kracht heeft in de huidige stand van zaken. Hebben wij te doen met een eenvoudige arbeider, dan is de geldboete zeer efficiënt. Hij is meer materialist dan velen van zijn geloofsgenoten en staat dicht bij de noden van het dagelijks leven, ziet in elke dag gevangenis een dag loonverlies en in een jaar gevangenisstraf uitstel van loonsverhoging. Penologisch gezien lijkt mij een *cumul* van gevangenisstraf en geldboete aangewezen voor deze dienstweigeraars, terwijl de volletijdsbedienaars in de sekte minder rekenen met dagen loonverlies.

59. De straf inzake de dienstweigerings is thans niet geïndividualiseerd. De dienstweigeraar loopt een principestraf op die voor ieder dezelfde is, maar de reactie van de betrokkenen is verschillend. Terwijl de ene zich zorgen maakt over het loonverlies, beschouwt de andere de gevangenisstraf als een gunstige gelegenheid om te studeren, zoals die prediker die mij herhaaldelijk vroeg of er geen mogelijkheid bestond om op celregiem te gaan en boeken te mogen hebben. Het gemeenschappelijk gevangenisleven te Ruiselede vond hij voor zichzelf minder geschikt. Sommigen onder hen dragen het gevangenisleven met moed maar niet zonder moeite. Er zijn zelfs dienstweigeraars geweest die hun beslissing introkken tijdens hun voorarrest, wat blijkt uit de hier aangehaalde oorspronkelijke briefwisseling: « Mijnheer Auditeur Mielietier, Ik ben getuige van Jehovah en ik zit hier in den bak van 16 jun 1955. Ik wens, mijnheer, zo vlug mogelijk hier weg en mij te laten inlijven bij Infirmerie van het Leger. Zodus mijnheer verlang ik nog voor vandaag dat ik nog kan thuis zijn. Zodus mijnheer hoop ik dat alles mag in order komen zo vlug mogelijk ». Toen hij een paar dagen nadien nog niet vrijgelaten was schreef hij terug aan de Krijgsauditeur in volgende bewoordingen: « Terug neem ik mijn pen ter hand, om U nogmaals te vragen hier mij zo spoedig mogelijk uit te laten. Ik zit hier als getuige van Jehovah als dienstweigeraar, maar ik ben nu tot de gedachte gekomen om mij te laten inlijven bij de Infirmerie van het Leger en de vergrijde kleren (sic voor uniform van de luchtmacht) te dragen ». Een andere schreef op 20 mei 1955: « Ik ondergetekende breng U ter kennis dat ik gans van gedacht verandert zijn. Ik had persoonlijk mijne militaire dienst geweigerd, maar aangezien dat ik nu hier in het gevangenis opgesloten ben, vraag ik U genade om mij de vrijlating toe te zenden. Ik bedoel hiermede dat ik de militaire wetten zal tekenen en ten uitvoer brengen, maar laat mij toch zo vlug uit dit gevang komen, indien U zo goed wil zijn ». Het gaat hier natuurlijk om twee van Christus-Jezus' meest eenvoudige apostelen op gebied van ontwikkeling en wat het karakter aangaat.

60. Het is mij opgevallen dat een dienstweigeraar uit gewetensbezwaar, zowel bij de aanhouding en de verschijning voor de Gerechtelijke Commissie als vóór de Krijgsraad met meer voorkomendheid, of althans op een andere manier dan de andere betichten wordt behandeld. En terecht, want de houding van de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar is enkel ingegeven door godsdienstige en zedelijke motieven die hem geen enkel materieel voordeel geven, ook al wordt thans de

duur van de gevangenisstraf afgemeten op de duur van de militaire dienst. Die voorkomendheid, die bovendien nog aangevuld wordt door de blijken van meeleven en de aanmoedigingen van geloofsgenoten die « in sterke getalle » op de terechtzitting aanwezig zijn, kan in die jonge gemoederen een ongunstige weerslag vinden. Die zedelijke steun geeft aan de berechting van een dienstweigeraar het uitzicht van een drama waarin deze de held en martelaar is, zodat de verschijning vóór de rechtbank op hem niet dezelfde indruk zal maken als op een andere betichte.

II. Het verschijnsel de lege ferenda

61. De verdediging van een standpunt de lege lata moet noodzakelijk leiden tot een stellingname de lege ferenda. De dienstweigerings uit gewetensbezwaar heb ik derhalve ook bestudeerd in verband met de opportuniteit van een statuut dat aan de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar de mogelijkheid moet geven om een surrogaat van de militaire dienst te kiezen, nl. de gedwongen burgerdienst.

62. De praktische zijde van een statuut i.e. de organisatie van de gedwongen vervangingsdienst valt buiten het bestek van deze studie, waarin enkel een standpunt ingenomen wordt voor of tegen het beginsel zelf van een statuut, d.w.z. voor of tegen zijn aanvaarding.

63. Is de invoering van een statuut der principiële dienstweigeraars in België een noodzakelijkheid geworden? m.a.w. is de toestand de lege lata onhoudbaar door de druk van de openbare opinie? Zeker niet. De massa is uiteraard gevoeliger voor kwantiteit dan voor kwaliteit en het aantal dienstweigeraars is te gering om de massa in beweging te brengen ten gunste van een statuut. Bovendien is het daadwerkelijk antimilitarisme nog niet doorgedrongen in onze zeden, zodat het handvol dienstweigeraars niet in staat is, tot heden althans en vooral nu in de pers een windstilte heerst, de massa met hen te doen meevoelen. De doorsnee-burger, hetzij eenvoudige arbeider of intellectueel van welke politieke gezindheid ook, blijft de dienstweigeraars als zonderlingen beschouwen, omdat zij niet doen wat iedereen doet. Zelfs zij die het verschijnsel van dichterbij kennen zijn geneigd naar afwijkingen van sociale of psychische aard te zoeken, zoniet naar veinzerij.

64. Dat de getuigen van Jehovah sinds 1960 het monopolie der principiële dienstweigerings hebben, is ongunstig voor de waardering van de dienstweigerings uit gewetensbezwaar, omdat die apostels van de « Wachttorens » en « Ontwaakt » door de mensen over het algemeen als « apart » worden aanzien. De brief van een vader aan de Krijgsauditeur (22 mei 1954) moge dit bewijzen: « Mais au bout de trois jours, il nous a quitté pour la seconde fois pour aller rejoindre les défenseurs de Jehovah. Ce sont ces *gaillards* là qui lui conseillent de ne pas faire son service militaire et de ne pas écouter les conseils de son père et de sa famille. Il nous a déjà trompés en nous promettant de bien se conduire et de faire son service militaire » (37).

65. Een wetsvoorstel houdende het statuut van de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar werd reeds op 21 november 1950 in de Kamer neergelegd door volksvertegenwoordiger Baccus (38). De politieke druk was

evenwel zo gering dat het voorstel nooit ter stemming gebracht werd. Misschien vreesde men dat bij de invoering van een statuut de weerbaarheid van het land gevoelig zou verminderen. In 1957 werd een wetsontwerp in de Senaat neergelegd (39). Ook dat ontwerp werd nooit gestemd hoewel het advies van de Raad van State dd. 13 februari 1957 gunstig was evenals de commentaren van juristen en politici (40). Op vraag n° 38 van de heer Flamme dd. 7 juni 1960 antwoordde de Minister op dezelfde datum (verschenen in Vragen en Antwoorden - Senaat 1959-1960, p. 490-491) als volgt: « Ik heb het vraagstuk, gerezen in verband met de rechtspositie van de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar niet uit het oog verloren (De h. Flamme had reeds zijn vraag gesteld dd. 22 juli 1959 - Vraag n° 57 verschenen in het Bulletin n° 34). Op 15 januari jl. heb ik in de Ministerraad een uiteenzetting gedaan omtrent de moeilijkheden welke ik ondervond bij het zoeken naar een oplossing voor het tot stand brengen van een dienst waarin de dienstweigeraars zouden kunnen worden opgenomen en gebruikt. In de praktijk is de oprichting van een dergelijke dienst, welke een burgerlijk karakter moet dragen, inderdaad niet zo eenvoudig, en tot nog toe ben ik er niet toe gekomen een ontwerp uit te werken, dat in zijn verwezenlijking alle waarborgen biedt inzake inkwartiering, opleiding, vorming, en vooral aanwending der dienstweigeraars uit gewetensbezwaar, afgezien dan van het taalaspect waardoor deze aangelegenheid nog ingewikkelder wordt. Volgens de jongste gegevens verstrekt door het auditoraat-generaal, bedroeg het gemiddeld aantal dienstweigeraars uit gewetensbezwaar voor de jaren 1955 tot en met 1959, twintig nieuwe gevallen per jaar. Ten aanzien van dit zeer onbeduidend aantal, en van de grote moeilijkheden, welke ik ondervind om dit zeer ingewikkeld vraagstuk te regelen, is het de vraag of het niet geboden is dat de betrokken Ministers, vóór de verenigde Senaatscommissies van Binnenlandse Zaken, Justitie en Landsverdediging, een uiteenzetting zouden houden derwijze, dat het op dit gebied in te nemen standpunt eventueel nader zou kunnen in overweging worden genomen. De regering moet eveneens oog hebben voor de financiële weerslag, welke de goedstemming van het wetsvoorstel n° 34, van de heren Rolin en consoorten zou hebben. *Zou het redelijk zijn dat voor de regeling van het geval van enkele gewetensbezwaarden een uitgave wordt aangewend, die jaarlijks tenminste een tiental miljoen zou belopen?* Een dergelijke last zou m.i. voor de Openbare Schatkist, buiten verhouding staan met het resultaat dat wij trachten te bereiken. »

66. Hoe staan de dienstweigeraars zelf tegenover het toekomstig statuut? De heer eerste Substituut-Krijgsauditeur P. Fremault die tientallen dienstweigeraars heeft ondervraagd is van oordeel — zonder evenwel door zijn ervaring stelling te nemen tegen de totstandkoming van een statuut — dat de dienstweigeraars ofwel het statuut niet begrijpen ofwel niet aanvaarden. Aan verschillende van de door hem in betichting te stellen dienstweigeraars stelde hij de vraag: « Wat denkt U over een statuut? » Hij kreeg op die vraag o.m. volgende antwoorden: « Het statuut van de dienstweigeraars laat mij onverschillig. Ik zal nooit gebruik maken van de gemakkelikheden die mij zullen geboden worden... »; — « Le Statut de l'objecteur de conscience ne m'intéresse nullement. Le jour où je serai astreint de prendre du service dans un organisme quelconque, je refuserai. Ce que je désire, c'est la liberté totale... »; — « J'ai entendu parler du statut. Il ne m'intéresse nullement, je veux ma liber-

té...»; — «J'ai entendu parler du statut. Je n'en connais cependant pas le fin mot. Quelque soit le statut de l'objecteur de conscience, il ne m'intéresse pas. Je ne désire que ma liberté...». Wellicht kunnen de tegenstanders van de totstandkoming van een statuut die bevindingen als argument weerhouden, maar dan cum grano salis want de betrokkenen zijn niet de aangewezen personen om voor hun geval een oplossing te zoeken, te vinden of te waarderen.

67. Mijn stelling is dat het statuut moet gelden als een *voorstel tot minnelijke schikking*, omdat een wettelijke oplossing niet mogelijk is zonder de afschaffing van de militaire dienstplicht of de erkenning van het gewetensbezwaar als schulditsluitingsgrond. Wettelijk en politiek gezien moet de dienstweigeraar, laat zijn houding dan ingegeven zijn door een oprechte gewetensovertuiging, gestraft worden, terwijl uit zedelijk oogpunt zijn houding straffeloos is. Een oplossing met integraal behoud van beide standpunten is onmogelijk. Laat ons dus trachten een oplossing in der minne te bewerkstelligen door een wederzijdse toegaving.

68. Een statuut waarvan ik de totstandkoming verdedig is niets anders dan een compromis tussen de belangen van de dienstweigeraar en deze van de gemeenschap waarvan hij deel uitmaakt. Het geweten schrijft de dienstweigeraar voor in geen geval te doden of een opleiding te ondergaan die op doden gericht is, terwijl anderzijds de gemeenschap beveelt dat ieder die onder haar bescherming leeft bij bedreiging of aanval van buiten de gemeenschap verdedigt. Wie weigert die plicht op zich te nemen wordt er toe gedwongen onder strafbedreiging. Wij staan hier voor een belangenverhouding tussen dienstweigeraars en staat. Indien beiden in hun eigen belangen tot het uiterste gaan komt er onvermijdelijk een botsing tussen te eenzijdig objectieve en te eenzijdig subjectieve criteria. Alleen wettelijke regeling van het gewetensbezwaar is een oplossing voor beide tegenstrijdige belangen. Dat bij de invoering van een statuut of wettelijke regeling moet vermeden worden dat lafaards en veinzers zich onder voorwendsel van gewetensbezwaar zouden onttrekken aan hun plichten tegenover de gemeenschap valt buiten kijf; er dient evenwel op gewezen dat terwijl enerzijds gevreesd wordt dat het aantal dienstweigeraars bij de invoering van een statuut houdende erkenning van het gewetensbezwaar in ongeziene mate zou stijgen ⁽⁴¹⁾, wij anderzijds vaststellen dat door een tegemoetkoming van de staat aan de dienstweigeraars de idee van de dienstweigering de wind uit de zeilen wordt genomen.

69. Maar quid indien de enkelingen die in België dienstweigeraars zijn het statuut zouden aanvaarden? Quod non! ⁽⁴²⁾ Zouden zij dan konsekvent zijn met hun opvatting en overtuiging? Wel in vredetijd wanneer het er in het leger enkel op aankomt te leren doden als voorbereiding op de oorlog. De dienstweigeraar zou dan een burgerlijke vervangingsdienst doen en helemaal niets te maken hebben met de op dit doel ingestelde oefeningen. Maar quid in oorlogstijd wanneer de door de gemeenschap, waarin hij een burgerlijke vervangingsdienst verricht, wel gedood wordt. De konsekventies dienen onderzocht in verband met de drie houdingen die een dienstweigeraar uit gewetensbezwaar kan aannemen.

a) De dienstweigeraar verricht een ongewapende dienst, bijvoorbeeld als verpleger. Hij doodt niet en zijn geweten is gerustgesteld. Maar toch verricht hij medehulp bij het handelen van de oorlogsmachine. Hij

maakt immers andere mensen voor de gewapende dienst en het doden vrij. Zijn positie is dus enkel gra-dueel en niet essentieel anders.

b) De dienstweigeraar verricht een burgerlijke vervangingsdienst, zodat hij niet moet doden maar bovendien ook niets te maken heeft met het militaire apparaat. Toch dient hij de op niets dan doden ingestelde inspanningen van de oorlogvoerende staat omdat hij door zijn burgerlijke dienst bijvoorbeeld de voedings- of bouwrijverheid of, bij een burgerlijk korps, een ander persoon vrij maakt voor de militaire verrichtingen. Hij betaalt belastingen waarmee de oorlog gefinancierd wordt. De dienstweigeraars die het statuut weigeren te aanvaarden steunen zich juist op de bedenking dat ten tijde van oorlog hun vervangingsdienst niets anders zou zijn dan een surrogaat van de militaire dienst.

c) De dienstweigeraar verkrijgt algehele vrijstelling zonder vervangingsdienst (utopisch). Dan nog blijft hij *zedelijk* met het militaire apparaat meeleven en meevoelen omdat zijn lot en het lot van zijn gezin waarvoor hij moet zorgen, evenals het lot van zijn vrienden onafscheidbaar verbonden is met de gemeenschap, zodat ook de dienstweigeraar moet hopen dat zijn gemeenschap de overwinning behaalt. Hij weigert evenwel mee te werken om die overwinning te behalen omdat zijn geweten hem verbiedt te doden. Hij wil dus wel de voordelen maar niet de middelen van zijn verbondenheid met die of die staat. Zou hij echter wel de plichten op zich nemen die het lidmaatschap van een gemeenschap hem oplegt dan komt hij in strijd met zijn geweten. Kortom het kernpunt van het probleem ligt in de onoplosbare tegenstrijdigheid tussen de eisen van het geweten én de eisen van de gemeenschap. Wanneer de dienstweigeraar in oorlogs-tijd zijn plicht doet tegenover de gemeenschap, dan komt hij in strijd met de voorschriften van zijn geweten, doet hij niets dan gedraagt hij zich antimaat-schappelijk, tenzij hij zich volledig zou terugtrekken uit de gemeenschap en een kluzenaarsleven leiden, zodat hij door afstand te doen van een leven in de gemeenschap ook ontheven wordt van zijn maatschap-pelijke plichten. Ik durf het echter betwijfelen of de dienstweigeraars, die ik persoonlijk ken of van wier bundel ik kennis heb, zouden willen of kunnen buiten de gemeenschap leven, zodat er voor hen niets anders overblijft dan te vermijden dat zij in die *viciëuze cirkel* terechtkomen.

70. De eerste konsekventie van de dienstweigering uit gewetensbezwaar is derhalve deze onnodig te maken door het voorkomen van de oorlog, m.a.w. de houding en de gedraging van de oprechte dienstweigeraar moet preventief ingesteld zijn en niet reactionair, ten overstaan van de oorlog, d.w.z. dat hij de oorzaken van de oorlog moet kennen en doen verdwijnen door het beoefenen van Gandhi's «Ahimsa». Hoe sterker in vredetijd de ware gezindheid van het niet-kwetsen en niet-schaden in de harten van de mensen wordt ontwikkeld des te geringer kans op oorlog is er, en hoe bescheidener de eisen van de mensen worden, des te geringer zal de neiging tot verdediging van een egoïstisch standpunt zijn en zoveel minder krenkingen en aanvallen zullen er voorkomen.

71. De bijeenkomst te Charleroi op 21 april 1956 van de Belgisch-Luxemburgse Unie voor Strafrecht was aanleiding voor vooraanstaande penalisten om hun mening betreffende het statuut bekend te maken ⁽⁴³⁾.

72. Terwijl de h. Paul De Cant, eerste Substituut-

Procureur des Konings te Brussel van oordeel is dat het verschijnsel nog te zeldzaam is om onze eerbied te moeten ontberen, klinkt de zienswijze van de h. Versele, rechter bij de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel, eerder pathetisch waar hij zegt: « Pour-quoi n'y sont pas (en prison) tous ceux qui défendent l'objection de conscience ? » — « Parce que, ils ont sauvé la raison. » Indien het geweten om 't even welke gedragslijn rechtvaardigde, hoeveel anti-maatschappelijke daden zouden dan niet hun rechtvaardiging vinden, meent hij verder. Misschien verliest de h. Versele uit het oog dat de dienstweigeraar uit gewetensbezwaar weigert die daden te verrichten die individueel bedreven door het strafrecht beteugeld worden of misschien huldigt hij het Napoleontisch beginsel « Les crimes collectifs n'engagent à rien. » Wanneer men eenmaal het gewetensbezwaar, dat een subjectief element is, wettelijk zou erkennen voor wat betreft de militaire verplichtingen bestaat er volgens de heer Loslever geen enkele reden om het te verwerpen in andere hypothesen. In dat verband haalt hij een treffend voorbeeld aan. In Frankrijk stelde men onlangs vast dat de volgelingen van een godsdienstige sekte hun kinderen lieten sterven onder voorwendsel dat zij hen moesten overlaten aan het lot dat God hun beschikt had. De vergelijking is m.i. op generlei wijze steekhoudend, omdat die daden op zichzelf door het positief strafrecht dat uiteraard individueel gericht is bestraft worden, terwijl de dienstweigering uit gewetensbezwaar niet gekwalificeerd werd in het strafrecht en tot voorwerp heeft te weigeren die daden te plegen die, indien individueel gepleegd, door het Parket vervolgd worden als gewelddaden tegen de personen of eigendommen. In die zin heb ik trouwens ook de stelling van de h. Screvens, eerste Substituut-Procureur des Konings te Brussel, begrepen.

73. Trouwens de h. Loslever verdedigt toch ook de totstandkoming van een compromis en wijst erop dat de eerste stappen reeds gezet zijn door vrijstelling om reden van lichamelijke ongeschiktheid, de vrijstelling van vrouwen en vooral de bijzondere opleiding van seminaristen. Men zou de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar kunnen vrijstellen om reden van zedelijke ongeschiktheid. Hierdoor zou de toestand van de principiële dienstweigering wettelijk opgelost zijn zonder dat voor hen een speciaal statuut in het leven moest groepen worden.

74. Op de vergadering van de B.L.U.S. werd veel geredetwist over de aard van de vervangingsdienst. Over het te bereiken doel scheen er wel eensgezindheid te bestaan namelijk vermijden én dat die dienst een sanktie zou zijn én dat de veinzer er voordelen in zou vinden. Men vreesde het dixit van de Luikse advocaat Meester Jacquemin, die in zijn reeds eerder vermelde studie zegt: « On raconte qu'après le vote de la loi établissant leur statut, les objecteurs en Belgique, de quelques dizaines passeraient au nombre de cent mille. » Dat dixit is evenwel op geen enkel gegeven gesteund en berust slechts op een mening die moeilijk werkelijkheid zal worden, wanneer wij de toestand nagaan in andere landen waar een statuut ingevoerd werd. Zoals ik reeds hoger heb gezegd valt de bespreking van de inrichting van een vervangingsdienst buiten het kader van deze studie.

75. De voorlopige oplossing die door de h. Cornil werd voorgestaan wordt thans sedert verscheidene jaren toegepast, nl. dat de straf ongeveer van gelijke duur moet zijn als de militaire dienst. Die oplossing, nauwelijks aanvaardbaar in vredetijd, is nochtans niet

van aard het probleem even goed op te lossen als een statuut.

76. Met de h. Ondervoorzitter Warlomont ben ik het eens dat de precedenten van statuut in andere landen niet beslissend kunnen zijn om ook in België een statuut in te voeren, want inderdaad « Comparaison ne peut être raison ». De h. Warlomont heeft vervolgens de indruk dat onze bevolking niet rijp is voor een statuut en zijn opinie wordt ongetwijfeld gedeeld door veel rechtsgeleerden en politici die met het probleem vertrouwd zijn; de houding is deze van een onvruchtbare passiviteit die men in de volksmond zou betitelen met de kat uit de boom kijken. De landen die het statuut ingevoerd hebben zouden voor eerst meer begaafd zijn met burgerzin en vervolgens hebben zij meer zelf-respect, zodat de dienstweigering uit gewetensbezwaar meer het vermoeden van oprechtheid geniet dan ten onzent (sic). Terwijl in vele landen die de internationale vrede kunnen bedreigen het statuut nog niet werd ingevoerd ziet men ook in die landen die dat wel gedaan hebben geen stellingname « en flèche ». « Ne forçons pas notre talent », besluit de h. Warlomont.

77. Het is helaas die zienswijze die tot heden de bovenhand behield en voor gevolg had dat de Kamer het wetsvoorstel Baccus dd. 21.11.1950 en de Senaat het wetsontwerp dd. 4.7.1957 nog niet hebben gestemd. De zaak werd opzij gelegd in de hoop *dat de tijd raad zal brengen*. Die indruk verwekt althans het hierboven in extenso aangehaald antwoord van de Minister die van oordeel is dat de oplossing van het vraagstuk verhinderd wordt door praktische moeilijkheden en dat het bovendien niet gewenst is dat aanzienlijke bedragen worden uitgegeven voor de organisatie van een vervangingsdienst voor een twintigtal jongelui die jaarlijks hun militaire dienst weigeren te vervullen (44).

78. Kortom, de totstandkoming van het statuut is een louter politieke aangelegenheid geworden sinds de rechtsgeleerde voorstanders van het beginsel zelf der totstandkoming van een statuut het overwicht hebben behaald. Het verschijnsel der dienstweigering is, zoals hoger gezegd, geen massaverschijnsel en niet van aard om in de kaart van een politieke groepering te spelen, zodat de politieke drukking in de richting van een statuut onbestaande of minstens onvoldoende is om de behandeling ervan door de wetgevende macht uit te lokken. In de komende jaren is de stijging van het aantal dienstweigeraars uit gewetensbezwaar rechtstreeks evenredig met het succes van de Jehovah-getuigen, zonder evenwel te willen beweren dat ieder aanhanger van de « Wachttorens » dienstweigeraar wordt of de leerstelling in zake de militaire dienst door allen op dezelfde manier en met dezelfde consequenties geïnterpreteerd wordt. Bij mijn weten zijn het nochtans de zwakste onder hen die geen dienstweigeraar worden.

Mr. WILFRIED BECK,
Advocaat te Brussel.

(1) Over het gewetensbezwaar in de geschiedenis van de oudheid tot heden verscheen in 1958 in de Parijse uitgeverij Librairie générale de droit et de jurisprudence, een sociologisch-historisch werk van Claude Langlade-Demoyen, dr. jur. en dr. in politieke en sociale wetenschappen « L'objection de conscience dans les idées et les institutions ».

(2) D. Hazewinkel-Suringa (Enige Beschouwingen over principiële dienstweigeraars en hun behandeling in MRT 43, 1950, p. 239). Rechtsgeleerd Magazijn Themis 1951, p. 448 en vlg.

(3) H. Simon, Handboek van het Belgisch strafrecht, 1948, p. 106-107.

(4) J. Constant, Manuel de Droit Pénal, t. I, p. 76, nr. 57. « La volonté de l'agent de commettre le délit tel qu'il est déterminé par la loi pénale (Garraud, Traité de droit pénal, t. I, 297 et suiv.) (P.A. Pageaud, La notion d'intention en droit pénal, J.C.P., 1950, I, 876). »

(5) Hoge Raad, 26 juni 1916, N.J. 1916, P. 703; kanton-gerecht Gorinchem 20 febr. 1951, N.J. 1952, nr. 531.

(6) Cassatie, 29 juni 1926, Pas. 1927, I, 32; R.P.D.B., v° Infractions et répression en général, nr. 570) (Fuzier-Herman) (Nijpels & Servais, Code Pénal Belge, I, nr. 13, p. 6) (Haus, Droit pénal, nrs. 294 en vlg.). « A la rigueur on devrait se borner à dire: quand il est le résultat de la volonté » (Nijpels & Servais, op. cit., p. 217); Het misdadig inzicht — soms ook opzet genoemd — bestaat alleen in de wil een daad te plegen waarvan men weet dat zij strafbaar is, onverschillig trouwens wat het motief of het doel van de daad is geweest.

(7) Artikel 1 van het wetsontwerp houdende statuut van de dienstweigeraars uit gewetensbezwaar, Parlementaire Bescheiden, Senaat, 1956-1957, nr. 379.

(8) Deze indeling geldt niet ex cathedra. Iedere auteur heeft zowat zijn indeling, zie bijvoorbeeld J. Lejeune, Je ne tuerai pas. Brussel, 156 en R.P. Lorson S.J. « Un chrétien peut-il être objecteur de conscience », Parijs 1950, Revue Ecclesia, nr. 19.

(9) De getuigen van Jehovah beschouwen zich als soldaten van Christus.

(10) Het katholieke standpunt inzake de dienstweigering uit gewetensbezwaar werd uiteengezet door R.P. Lorson, S.J., Un chrétien peut-il être objecteur de conscience? Parijs, 1950 en door R.P. De Soras, S.J., L'objection de conscience, 1953, Edition Pax Christi.

(11) Bij wijze van voorbeeld vermeld ik hier volgende namen: Destrée, Einstein, Gide, Lammennais, Nietzsche, Tolstoj en Emile Vandervelde.

(12) Barthelemy de Ligt, Pour vaincre sans violence, p. 21-22. Deze Nederlandse socioloog was een zeer actief pacifist vóór de Tweede Wereldoorlog. Hij schreef o.m. het in die tijd druk besproken werk « La paix créatrice », evenals « Contre la guerre nouvelle » en « Mobilisation contre toute Guerre ».

(13) Onder antimilitarisme wordt verstaan in verdediging van een nieuwe opvoeding — niet gekenmerkt door een blinde gehoorzaamheid maar wel door een zgn. zelfrealisatie, i.e. een lichamelijke, geestelijke en zedelijke ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid die het opleggen van sankties en verplichtingen meer en meer overbodig zal maken en de verdediging van weloverwogen niet-medewerking aan de vernieling en moordpartijen, die niets anders is dan de keerzijde van de enthousiaste medewerking aan de opbouw en de bloei van het leven.

(14) G. Aronstein, Une législation progressive. Les nouvelles lois militaires allemandes, J.T. 1956, p. 332. Wehrpflichtgesetz, §§ 25-27, Bundesgesetzblatt, 24 juli 1956, p. 657.

(15) Dat was de mening van een flink gebouwde West-Vlaming die bij Jehovah's genade de gave van het geloof had zoals de meest eenvoudige van Christus'apostelen.

(16) « Wilt gij de oorlog, bereidt er u dan op voor ».

(17) De andere militaire delinkwenten worden steeds in voorarrest geplaatst in de gevangenis te Sint-Gillis.

(18) Voor de periode van 1954-1959 waren er 114 dienstweigeraars, waarvan 34 wederopgeroepen en 4 deserteurs, zodat er 74 dienstweigeraars van het eerste uur overblijven. Hiervan gaven 48 (75 %) hun gewetensbezwaar te kennen in het R.S.C. of maakten zich in het R.S.C. schuldig aan dienstweigering tegen 26 in de eenheid. In 1960: 15 in het RSC en 9 in de eenheid.

(19) Disputatur inter... Op het colloquium gehouden op 11 maart 1961 in de schoot van het Seminarie voor Militair Strafrecht en Oorlogsrecht worden de meest verscheidene meningen geuit, door de aanwezige leden.

(20) Th. W. Van den Bosch, De Bestrafing van principiële dienstweigeraars, Groningen, 1950 voetnota, p. 88. Thans heeft het Hoog Militair Gerechtshof te Den Haag beslist dat de dienstweigering uit gewetensbezwaar zich ook kan voordoen onder vorm van desertie en dat de dienstweigeringswet ook in die gevallen toepasselijk is (Sententie van 1 oktober 1948, t.a.p., p. 37).

(21) Idem.

(22) Verschenen in R.D.P.C., 1954-55, 921-922: « Attendu que dans la thèse défendue par le prévenu en ses conclusions, l'état de nécessité, pour valoir comme cause de justification, doit réunir trois conditions: la nécessité du mal à subir par l'auteur de l'acte, la supériorité du bien sauvegardé par

rapport au bien sacrifié, la nécessité de l'acte commis; attendu que sans même examiner la question de savoir si la théorie de l'état de nécessité invoqué par le prévenu implique la sauvegarde non pas d'un simple intérêt, mais d'un intérêt protégé par la loi, la Cour constate qu'en l'espèce la valeur des intérêts et des droits en conflit est inégale; que l'intérêt personnel que le prévenu prétend sauvegarder est de loin inférieur à l'intérêt social qu'il prétend sacrifier; que l'obligation légale d'effectuer son service militaire et de respecter les lois de son pays l'emporte de loin sur la sauvegarde d'un problème de conscience personnel que le prévenu surait pu, au surplus, éviter de créer en suivant les avis du pasteur de son Eglise; attendu, dès lors, que le prétendu état de nécessité dont se prévaut le prévenu ne réunit pas les conditions exigées pour pouvoir constituer la cause de justification invoquée. »

(23) Verschenen in Pasirisie 1941-1-354; Pour valoir cause de justification la contrainte doit avoir été imposée au prévenu, c'est-à-dire qu'elle doit avoir été subie contrairement à la volonté de l'auteur de l'acte, et l'auteur ne peut se constituer lui-même, par son propre fait, en état de soi-disant contrainte. — « La contrainte morale n'existe que si le libre arbitre de l'auteur de l'acte a été annihilé ».

(24) In september-oktober 1961 verscheen in het Vlaams humoristisch weekblad 't Pallieterke een vervolgartikel over Joris De Leeuw, een der jonge flaminganten die in de dertiger jaren weigerden te gehoorzamen aan Franse bevelen, wat in die tijd grote beroering verwekte.

(25) Achteraan deze studie werd een statistiek bijgevoegd, opgesteld door het auditoraat-generaal en waarin het onderscheid tussen veroordeelden en veroordelingen duidelijker is, hoewel de leek die moeilijkheden ondervindt bij het lezen van statistieken ook hier onjuiste conclusies zou kunnen trekken.

(26) Ik putte deze gegevens in de niet-gepubliceerde nota's van dhr. P. Casiers, substituit-Auditeur-generaal, voorgebracht op het colloquium van 11 maart 1961, waarvan hoger sprake.

(27) Stereotiepe uitdrukking waarmee de getuige van Jehovah zijn argumentatie inleidt.

(28) Jacques Lejeune bijvoorbeeld die ca. 1955 veel ophef heeft gemaakt en door zijn werk « Je ne tuerai pas » het meest voortreffelijke pleidooi van de dienstweigeraar heeft gehouden.

(29) Verschenen in R.D.P.C., 1955-56, pp. 710-729 onder de titel « L'objection de conscience »; en vertaald in het Rechtskundig Weekblad 1955-56, col. 1465-1482.

(30) Idem. p. 716.

(31) Hanet, Stencil 56.053, dd. 22 juli 1956.

(32) Door « verlichte » geesten (des illuminés) bedoelt men doorgaans personen die er een overtuiging op nahouden die indruist tegen de bestaande gewoonten en opvattingen van de doorsnee-burger.

(33) Denis Hayes, Challenge of conscience, p. 128. Het ging over een van de 162 gewetensbezwaarden die op D.dag deel uitmaakten van de luchtlandingstroepen in Normandië en door militairen en burgers bij de dappersten van de oorlog gerekend.

(34) Georges Jacquemin, L'objection de conscience, Rec. de droit pénal, 1958, p. 395.

(35) Naast godsdienstige verenigingen, kunnen wij nog vermelden Mouvement international de Réconciliation, Internationale des Résistants à la guerre, Mouvement universel pour une fédération mondiale.

(36) Zo ontstond trouwens een compromis tussen de leger-overheid en de katholieke kerk voor wat betreft de militaire dienst der seminaristen en geestelijken die niet verplicht worden om wapens te dragen.

(37) Betrokkene kwam terug op zijn besluit om genoegen te doen aan zijn vader.

(38) Parlementaire Bescheiden, Kamer, nr. 22, 1950-51.

(39) Parlementaire Bescheiden, Senaat, 1956-1957, nr. 379.

(40) « Dans l'ensemble, ce projet a été très bien étudié. Le législateur ferait œuvre sage en l'adoptant moyennant quelques modifications de détail », Georges Brimont in Journal des Tribunaux, 1958, p. 36.

(41) Zie verder het diktur vermeld door Mr. Jacquemin van Luik.

(42) Zie hierover de bevindingen van dhr. Fremault, onderzoeksmagistraat in tientallen gevallen van dienstweigering.

(43) Revue de droit pénal et de criminologie, 1955-1956, p. 946 vlg.

(44) Men kan zich wel terecht de vraag stellen of de inrichting van een vervangingsdienst wel zoveel zou kosten als één gewone pantserwagen.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 7 september 1962.

Voorzitter : M. Bayot.

Raadsheer-verslaggever : M. Neven.

Advokaat-generaal : M. Ganshof van der Meersch.

Advokaten : Mrs. Struye en Van Leynsele.

Decreet van 10 vendémiaire IV. — Verplichting der gemeenten de schade te vergoeden veroorzaakt door misdrijven op hun grondgebied gepleegd met geweld bij samenscholingen. — Openbare orde. — Geen mogelijkheid voor de gemeente zich van deze aansprakelijkheid te ontlasten. — Geldigheid van een vrijwaringspakt.

De bepalingen van het decreet van 10 vendémiaire jaar IV, welke betrekking hebben op de verantwoordelijkheid van de gemeenten voor de misdrijven, die met openbaar geweld op hun grondgebied gepleegd worden tegen personen of eigendommen, bij samenscholingen of bijeenkomsten, met de verplichting de veroorzaakte schade te vergoeden, zijn nog steeds van kracht.

Deze bepalingen zijn van openbare orde en er kan door bijzondere overeenkomsten niet van afgeweken worden.

Wanneer een overeenkomst gesloten door de gemeente tot ontlasting harer aansprakelijkheid nietig zou zijn wegens strijd met de openbare orde, is het aan de gemeente niet verboden een vrijwaringspakt af te sluiten om terugbetaling te bekomen van de door haar uitgekeerde schadevergoedingen.

Stad Gent t./ Hugo De Wilde, in aanwezigheid van de N.V. Auxifina.

Conclusies van de Heer

Advocaat-generaal Ganshof van der Meersch

Uit de bij de procedure gevoegde stukken blijkt dat tijdens een betoging door een hoogstudentenbond te Gent een ruit van het kantoor van de N.V. Auxifina, in de zaak tot tussenkomst opgeroepen, door betogers stuk geslagen werd.

De betoging werd gehouden met de toelating van de burgemeester, die nochtans vooraf door de voorzitter van het studentenverbond een verklaring had laten ondertekenen, waarbij deze het op zich nam de stad te vrijwaren « tegen elke vordering uit hoofde van schade aan personen en goederen berokkend in de loop en ter zake van de betoging ».

De N.V. Auxifina stelde een vordering tot schade-loosstelling in, zowel tegen de stad Gent als tegen verweerder.

Verweerder werd ook door de stad Gent tot vrijwaring gedagvaard op grond van de verbintenis die hij tegenover de stad Gent aangegaan had.

In het bestreden vonnis heeft de rechter beslist dat aanlegster geen reden tot ontlasting van haar verantwoordelijkheid kon laten gelden op grond van het decreet van 10 vendémiaire, jaar IV.

Aan eiseres werd eveneens haar eis tot vrijwaring ingeleid tegen verweerder, ontzegd, om reden dat de door verweerder aangegane verbintenis met de openbare orde strijdig en derhalve nietig is.

* * *

Het decreet van 10 vendémiaire jaar IV (2 oktober 1795) op de interne politie der gemeenten, voert het beginsel in, dat alle inwoners der gemeente tot vrijwaring gehouden zijn voor de aanslagen, tegen personen en eigendommen gepleegd.

Deze vrijwaring wordt in Titel I van het decreet in de volgende termen omschreven : « *Tous citoyens habitant la même commune sont garans civilement des attentats commis sur le territoire de la commune, soit envers les personnes, soit contre les propriétés* » (1).

Men staat verrast, bij het naslaan van de wetboeken, vast te stellen dat, behalve Titel II en Titel III, die niet meer voorkomen onder de teksten van de in België toepasselijke wetgeving, het decreet in zijn geheel beschouwd wordt als van kracht zijnde. Op dezelfde Titels na, staat het ook in het « *Recueil de la législation générale en vigueur en Belgique* » (2).

Alle auteurs schrijven trouwens, dat het decreet van 10 vendémiaire, jaar IV, nog van kracht is (3). Dit leiden zij af uit de jurisprudentie (4).

En nochtans vestigde U in uw als beginsel geldend arrest van 3 februari 1887 (5) de aandacht op het gevaar van een verklaring, dat dit decreet in zijn geheel zou vigeren. U zegde immers in die uitspraak, dat niets toelaat deze wet als een ondeelbaar geheel aan te zien; dat het gemakkelijk is de bepalingen welke toepasselijk gebleven zijn af te scheiden van die welke als opgeheven dienen te worden beschouwd.

Dat het decreet nog steeds van kracht is, leiden de auteurs ook af uit de wet van 10 mei 1919 en uit die van 17 mei 1947, die van de door het decreet geregelde aansprakelijkheid der gemeenten afwijken.

Heeft dit argument enige waarde ?

Ik meen het niet. Immers, de verwijzing door de wetgever in 1919 en 1947 naar het decreet van vendémiaire, mocht dan al de bevestiging ervan zijn dat het een nog steeds toepasselijke wetsbeschikking gold, niets, in deze twee wetten, staat toe te zeggen dat de bepalingen van het decreet met betrekking tot de verantwoordelijkheid van de inwoners nog steeds alle van kracht zijn.

Lid 2 van het 5° van artikel 2 van de wet van 10 mei 1919 op het herstel van schade voortspruitende uit oorlogsfeiten, bepaalt er zich immers toe te beslissen : « Het decreet van 10 vendémiaire, jaar IV, op de aansprakelijkheid der gemeenten is niet van toepassing op de bij deze wet bedoelde feiten ».

Artikel 1 van de wet van 17 mei 1947, anderzijds, beslist, dat het decreet als zodanig — en niet sommige met name aangeduide bepalingen ervan — niet van toepassing is op de handelingen begaan gedurende het tijdsverloop van 10 mei 1940 tot 15 juli 1945.

Welnu, het staat vast dat verscheidene bepalingen van het decreet — waaronder geheel de titel II en de titel III — opgeheven zijn. Er valt dus niets af te leiden uit het feit dat de wet retroactief beslist, dat het decreet niet van toepassing is op de feiten welke zich voorgedaan hebben tussen de overweldiging van het grondgebied en de 15de juli 1945.

De wetgever van 1795 heeft vier verschillende wendingen gebezigd om de gevolgen te bepalen welke sommige op het grondgebied van de gemeente begane handelingen voor haar inwoners met zich zullen brengen :

1. Titel I luidt : « *tous citoyens... sont garans*

civilement des attentats... soit envers les personnes, soit contre les propriétés» (6).

2. Artikel 6 van Titel IV bepaalt: «Lorsqu'un individu aura été pillé, maltraité ou homicide, tous les habitants seront *tenus de lui payer*, ou en cas de mort, à sa veuve et enfants, *des dommages-intérêts*» (7).

3. Artikel 9 van Titel IV zegt: «Lorsque des cultivateurs tiendront leurs voitures démontées, ou n'exécuteront pas les réquisitions qui en seront faites légalement pour transports et charrois, les habitants de la commune sont *responsables de dommage-intérêts* en résultant» (8).

4. Artikel 10 van dezelfde titel tenslotte, schrijft voor: «Si... des cultivateurs à part de fruits refusent de livrer, aux termes du bail, la portion due aux propriétaires, tous les habitants... sont *tenus des dommages-intérêts*» (9).

Deze variaties in de vorm geven blijk van een grote nalatigheid in het opstellen van het decreet.

Er moet een onderscheid gemaakt worden, wanneer men zich wil uitspreken over de artikelen van het decreet die van toepassing blijven, tussen de bepalingen die op de aansprakelijkheid van *de gemeenten zelve*, en die welke op de *inwoners* van die gemeenten betrekking hebben.

Maurice Vauthier, wiens redeneerkunst en rechtszin even betrouwbaar zijn, legt hierop de nadruk. Hij schrijft: «Plusieurs dispositions du décret ont cessé depuis longtemps de recevoir leur application...; *ce sont précisément les textes qui mettent en jeu la responsabilité personnelle des habitants*, le recours contre les auteurs du dommage demeurant toujours possible lorsqu'ils sont connus» (10).

Op dit gebied is het trouwens, dat de redenering van het Hof van Cassatie gelegen is, waar het zegt, in het arrest van 3 februari 1887: «*Par cette loi, la Convention nationale a voulu régler d'une manière permanente la police intérieure des communes et leur responsabilité*». Het gaat hier om de aansprakelijkheid van de *gemeenten* in zover zij van de beginselen van het Burgerlijk Wetboek afwijkt. Vruchteloos zou men in geheel de rechtspraak van de hoven en rechtbanken zoeken naar een beslissing waarbij de inwoners zelf van de gemeente waar de aanslagen plaats hebben gehad, tot schadevergoeding veroordeeld worden.

Het zijn de bepalingen betreffende de aansprakelijkheid der *gemeente zelve* welke nog steeds van kracht zijn, zoals reeds aangetoond werd door de heer procureur-generaal Mesdach de ter Kiele vóór het arrest van 3 februari 1887 (11), waarvan geheel de doctrine uitgegaan is en hetwelk tot een blijvende rechtspraak (12) geleid heeft.

Deze bepalingen heeft de rechtsleer op het oog gehad, wanneer zij gezegd en herhaald heeft, dat het decreet nog van kracht is (13).

* * *

Ten aanzien van de «solidaire verantwoordelijkheid» welke het decreet invoert, zijn de commentaren in de rechtsleer meestal weinig precies.

Wanneer er sprake is van solidariteit in de verantwoordelijkheid en solidariteit in de vergoeding van de veroorzaakte schade, wordt er vrijwel geen onderscheid gemaakt, bij het rechtvaardigen van de stelling, tussen het geval van de *gemeente* en dat van haar *inwoners*. Doorgaans worden zij in de redenering in één adem vernoemd.

Dit onderscheid moet nochtans gemaakt worden, en wel om twee redenen. In de eerste plaats wordt de

aansprakelijkheid der *gemeente* beschreven in termen die verschillen van die welke de wetgever der Omwenteling gebezigd heeft tot het verwoorden van het beginsel van een vrijwaring door de *burgers*. Vervolgens en vooral, is de rechtvaardiging van de last, naargelang hij op de gemeente of op haar inwoners rust, van een verschillende aard.

De doctrine vindt over het algemeen de juridische grondslag van de geldelijke aansprakelijkheid der gemeente in het denkbeeld van een solidariteit onder de inwoners bij ordeverstoring of oproer (14). Sommige auteurs schrijven dat deze aansprakelijkheid der inwoners berust op een «collectieve tekortkoming» welke zij hebben begaan (15).

Misschien was deze doctrine te wettigen in de omstandigheden en de periode toen het decreet van vendémiaire genomen werd. Maar, mag men zich daaraan houden, op een tijdstip dat de politie georganiseerd is en de inwoners, behalve in de kleine gemeenten, geen gesloten gemeenschap vormen, elkaar nauwelijks kennen en bovendien op de politieke autoriteiten en de organisatie van hun macht geen verhaal hebben?

Deze solidariteit is heden meer dan ooit een fictie. Zoals Maurice Vauthier schrijft: «*Il serait plus rationnel d'appuyer la responsabilité de la commune sur une faute administrative... consistant dans l'insuffisance des mesures préventives que l'on est en droit d'exiger des autorités locales*» (16).

Dit is trouwens de leer van uw arrest van 9 oktober 1919, waarin U, de natuur van die aansprakelijkheid onderzoekende, beslist hebt: «... la raison juridique de la responsabilité des communes étant l'insuffisance des précautions prises en vue d'empêcher la formation des rassemblements séditieux, il s'ensuit que la présomption de faute établie par le décret ne pourrait pas être invoquée contre une commune dont l'administration et les habitants se seraient trouvés, soit légalement, soit par force majeure, privés de tout moyen d'action» (17).

Een vermoeden van schuld rust op de gemeente. Zij heeft nagelaten de nodige maatregelen te nemen om de aanslagen te beletten. Doch dit is een wettig vermoeden *juris et de jure*. De gemeente kan alleen vrij uitgaan onder de voorwaarden welke het decreet in het algemeen bepaalt bij artikel 5, en meer in het bijzonder — in geval van vernieling van bruggen en wegen — bij artikel 8 van Titel IV (18).

Wil de gemeente de vrijstelling genieten, dan moet er aan twee vereisten voldaan zijn: de bijeenkomsten moeten bestaan hebben uit lieden vreemd aan de gemeente; de gemeente moet alle in haar macht zijnde maatregelen hebben genomen om de bijeenkomsten te voorkomen en de daders ervan bekend te maken.

* * *

Welke aanslagen zijn bedoeld in Titel I, die op de «vrijwaring» («garantie») door de inwoners betrekking heeft? Het decreet zegt zulks niet uitdrukkelijk. Maar wij mogen denken, dat het de aanslagen zijn waarvoor de gemeente aansprakelijk is krachtens artikel 1 van Titel IV, dit wil zeggen, die aanslagen welke *met openlijke dwanghandelingen of met geweld door al of niet gewapende samenscholingen of bijeenkomsten gepleegd (worden), hetzij tegen de personen, hetzij tegen de nationale of private eigendommen...*

Hier is de solidariteit nog veel meer een fictie dan daar waar in het decreet van de verantwoordelijkheid der gemeente sprake is.

De «in de gemeente wonende burger» die zich tegen die aanslagen wil verzetten, uit altruïsme, uit burgerzin of tot vrijwaring van het bezit van het algemeen, zal uitermate besluiteloos staan.

De bijstand die hij zou verlenen aan zijn medeburgers, wier persoon of goederen met aanslagen bedreigd worden, doet immers gewichtige problemen rijzen. Voorzeker merkt de moraal het als een plicht aan dengene dien men aanvalt of die in gevaar verkeert ter hulp te komen. Men mag echter niet uit het oog verliezen, dat hij die zich verzet tegen de personen welke, verzameld en zelfs gewapend, «met openlijke dwanghandelingen of met geweld» misdrijven tegen de personen plegen, gevaar loopt. Het heeft honderddertig jaar geduurd vóór de wetgever strafbaar stelde de houding van diegene die «verzuimt hulp te bieden aan iemand die in groot gevaar verkeert». En dan nog heeft artikel 1 van de wet van 6 januari 1961, hetwelk artikel 422bis van het Strafwetboek vormt, van de aldus ingevoerde verplichting de bijstand uitgesloten welke een *ernstig gevaar met zich kan brengen, hetzij voor diegene die hulp kon bieden, hetzij voor een ander*.

Het risico dat de persoon loopt die zich tegen dergelijke aanslagen wil verzetten, is ernstig.

Wordt hij gekwetst, zal hij dan schadeloos gesteld worden indien de misdadigers of de delinkwenten die in bende en gewapend gehandeld hebben — het decreet bepaalt zulks — niet geïdentificeerd worden? Zullen zijn rechtsopvolgers het worden indien hij om het leven komt?

Misschien wel. Artikel 7, par. 1, van de wet van 23 december 1946 regelt de rechtspraak omtrent de vergoeding voor zulke gevallen waarin er geen ander bevoegd rechtscollege bestaat en waarin de schade van buitengewone aard is. Het betreft hier trouwens slechts een in het uitspreken van adviezen bestaande jurisdictie. De afdeling administratie van de Raad van State zal dus slechts een advies uitspreken, waarbij dan nog niet alleen van de rechtsregelen uitgegaan wordt. Zij zal rekening houden «met de omstandigheden van openbaar en privaat belang».

Er is echter meer.

Laten wij in zijn overwegingen de burger volgen die wij ons inbeelden als beziel met burgerzin, moed en onbaatzuchtigheid. Indien hij, zegevierend over zijn bezwaren, niettegenstaande het aanzienlijk risico en het vooruitzicht slechts in geringe mate schadeloos gesteld te worden, beslist zich tegen de op het grondgebied der gemeente gepleegde aanslagen te verzetten, kan hij dit dan *wettig* doen buiten de gevallen waarin hij regelmatig opgevorderd wordt om de politie hulp te verlenen?

Dit lijkt mij in de meeste ernstige omstandigheden zeer twijfelachtig.

«Bijeenkomsten» zijn een politieke aangelegenheid. Het decreet van 14 december 1789 rekent tot deze stof *onder meer... de veiligheid en de rust in straten, openbare plaatsen en gebouwen*. De paragrafen 1° en 3° tot 6° van artikel 1 van het decreet van 16-24 augustus 1790 bevatten een omstandiger en vollediger opsomming van de *voorwerpen van politie waaromtrent de gemeentebesturen waakzaamheid en gezag opgedragen worden*. In deze opsomming die 33 regels tekst in kleine druk omvat, staan onder meer: «*tous ce qui intéresse la sûreté et la commodité de passage dans les rues, quais, places et voies publiques...*» en «*le maintien du bon ordre dans les endroits où il se fait de grands rassemblements d'hommes...*» (19).

De strafwet richt voor deze om de openbare orde bezorgde burger een eerste hinderpaal op: artikel 227

van het Strafwetboek verbiedt hem zich met de uitoefening van de politie in te laten, wil hij geen wanbedrijf begaan waarvoor hij met gevangenisstraf van één maand tot twee jaar kan bestraft worden.

Men zal gewis opperen dat, om zich te verzetten tegen «misdrijven, met openlijke dwanghandelingen of met geweld... door al of niet gewapende samenscholingen of bijeenkomsten gepleegd...», de burgers niet afzonderlijk kunnen optreden. Zij moeten samen met medeburgers en in georganiseerd verband handelen. Doch daar rijst de tweede hinderpaal: zo dit hun oogmerk is, en zo zij een organisatie in het leven roepen met «het oogmerk... de politie te vervangen, zich met dezer actie in te laten of in (haar) plaats te treden...», dan begaan zij een nieuw wanbedrijf, waarop door artikel 1 van de wet van 29 juli 1934 straf wordt gesteld.

En wanneer ten slotte, enkele burgers — niet in een georganiseerd verband gebundeld — zelf een wapen willen dragen, al was het slechts een «verweerwapen», om zich met een minimale doeltreffendheid te verzetten tegen die aanslagen en misdrijven, met openlijke dwanghandelingen of geweld door gewapende samenscholingen gepleegd, en wanneer zij, verrast, de tot het dragen van zodanig wapen nodige vergunning niet aangevraagd hebben bij de Procureur des Konings of de Minister van Justitie, of nog zulke aangevraagde vergunning niet hebben bekomen, dan stellen zij zich bloot aan de correctionele straffen, bepaald in de artikelen 17 en volgende van de wet van 3 januari 1933.

De bepaling dagtekent uit een tijdperk toen de politie nauwelijks georganiseerd was en toen men, om tegen plundersaars en rustverstoorders in te gaan, rekende op de bevolking, al dan niet gewapend, maar bereid om in te springen voor een organisatie die volkomen onbeduidend was tegenover de middelen waarover de politieautoriteiten en de gendarmerie heden beschikken. Het Strafwetboek van 1867 bestond niet en de wetgever had noch de wet van 3 januari 1933, noch die van 29 juli 1934 gestemd.

De waarheid is, dat de collectieve «verantwoordelijkheid» van de inwoners niet berust op de tekortkoming die zij zouden hebben begaan door niet zelf de politie uit te oefenen. Het zijn niet de inwoners der gemeente die voor de openbare orde instaan. De politiemachten behoren toe aan de gemeenteoverheid en aan de centrale macht. Buiten het geval waarin hij daartoe regelmatig opgevorderd wordt, mag de particulier zich niet in de uitoefening van de politiemacht mengen. Het behoort niet aan hem de openbare orde te doen heersen.

Maurice Vauthier beschouwde reeds de bepaling die de persoonlijke «vrijwaring» door de inwoners invoert als onverenigbaar met de huidige staatkundige organisatie (20). Nu de politiemachten uitgeoefend worden in het raam van een wettelijke en reglementaire organisatie die over de centrale macht en de gemeenteoverheid verdeeld is, valt deze «verantwoordelijkheid» minder dan ooit uit te leggen, als zijnde slechts de uiting van een beginsel krachtens hetwelk de inwoners der gemeente per slot van rekening de gevolgen van de gepleegde misdrijven zelf kunnen dragen.

* * *

Vindt de aansprakelijkheid der gemeente haar juridische grondslag in een wettelijk vermoeden van schuld (21), de verantwoordelijkheid van de inwoners, daarentegen, berust op een plicht van maatschappelijke samenhang.

De doctrine beschouwt meestal deze collectieve *burgerlijke vrijwaring* (22) door de in de gemeente wonende burgers, een in het begin van het decreet neergelegd beginsel, als een collectieve *aansprakelijkheid* (23).

Dergelijke aansprakelijkheid druist in tegen de regelen van het burgerlijk recht, hetwelk slechts een aansprakelijkheid invoert ten aanzien van de schade die iemand veroorzaakt door zijn eigen daad en van de schade die veroorzaakt wordt door de daad van de personen voor wie hij moet instaan of van de zaken die hij onder zijn bewaring heeft.

Het is evenmin een vrijwaringsverbond in de eigenlijke zin van het woord, dat de wet zelve tussen de gemeente en haar inwoners zou hebben tot stand gebracht.

De plaats welke de bepaling in het decreet inneemt, haar redactie zonder de minste juridische striktheid, het feit dat deze « *Titel I* » genoemde tekst zijn toepassing vindt in de artikelen 9, 10, 11 en 12 van het decreet, laten blijken dat het daar slechts een *beginsel* geldt, met een zowel zedelijke als juridische basis, hetwelk, als zodanig, heden geen fundament voor een rechtsvordering kan vormen. De wetgever zal zich door dit beginsel laten leiden in de daaropvolgende bepalingen van hetzelfde decreet. Deze bepalingen zijn het die in 1795 de juridische verhoudingen zullen vaststellen tussen de gezamenlijke inwoners van de gemeente en de gemeente zelf ten gevolge van daden gepleegd, hetzij door de daders van « misdrijven, met openlijke dwanghandelingen... door al of niet gewapende samenscholingen of bijeenkomsten gepleegd » (Titel IV, artikel 1), hetzij door « landbouwers (die) hun voertuigen uiteengenomen laten » (24) of de vorderingen niet uitvoeren » (Titel IV, art. 9), hetzij door « landbouwers die deel hebben in de vruchten (en die) weigeren... het aan de eigenaar verschuldigd aandeel af te leveren » (Titel IV, artikel 10).

Maar thans is de stof der opeisingen geregeld door de wet van 12 mei 1927 op de militaire opeisingen (25), waarvan de regelen van openbare orde zijn (26), en eventueel door de wet van 19 augustus 1948 betreffende de prestaties van algemeen belang in vredes-tijd (27). De weigering om in vredes- of oorlogstijd aan de opeising te voldoen, en het feit de prestaties niet te hebben verstrekt waarop de opeising slaat, zijn strafbaar gesteld (28) door bepalingen welke niet te verenigen zijn met de collectieve aansprakelijkheid van de inwoners der gemeente, in het geval waarin de landbouwers, ondanks de opeising, *hun voertuigen uiteengenomen laten* of de opeisingen niet uitvoeren (29). Het gehouden zijn van alle inwoners der gemeente tot het betalen van « schadevergoeding » in dit geval is eveneens onverenigbaar met de artikelen 1382, 1383 en 1384 van het Burgerlijk Wetboek.

De sanctie welke deze collectieve aansprakelijkheid oplevert en de verplichting tot het betalen van schadevergoeding door « al de inwoners van de gemeente », wanneer « landbouwers die deel hebben in de vruchten weigeren... het aan de eigenaars verschuldigde aandeel af te leveren », is evenmin verenigbaar met de regelen van het burgerlijk recht, en inzonderheid met die welke door de artikelen 1763 en volgende van het Burgerlijk Wetboek zijn gesteld.

Men staat er verbaasd over, dat deze bepalingen in de drukken van onze wetboeken behouden blijven.

* * *

Evenmin is in Titel I van het decreet de grondslag

te vinden van het recht, voor hem die een schade zou hebben geleden, gesproken uit een tegen personen of eigendommen gepleegde aanslag, om een keuze te doen onder verscheidene schuldenaars — de gemeente en al haar inwoners — welke de wet solidaire zou gemaakt hebben en welke hij zou kunnen dagen, de ene bij gebreke aan de andere. Niets staat toe te zeggen, dat daar een « solidaire » verplichting ten laste van de inwoners aanwezig is (30).

De tot schadeloosstelling gedaagde gemeente zal zelfs geen andere inwoners tot vrijwaring kunnen oproepen dan diegene die aan de « aanslagen » deelgenomen hebben, hoewel het decreet hen allemaal tot burgerlijke vrijwaring voor die aanslagen gehouden verklaart.

De enige betekenis welke aan deze tekst kan toegeschreven worden, is dat de gemeentekas gehouden zal zijn tot de betaling van « de schadevergoeding waartoe zij (de misdrijven) aanleiding geven » (31).

Een ministerieel schrijven, op 12 november 1838 door de H. de Theux, Minister van Binnenlandse Zaken, aan de Gouverneur van Henegouwen gezonden (32), laat blijken dat, toentertijd reeds, de « vrijwaring » door de inwoners slechts beschouwd werd als een bijdrage van de gemeentekas, eventueel gespijsd door een speciale belasting, die bestemd was tot het dekken van deze buitengewone uitgaven.

De Minister van Binnenlandse Zaken, na verklaard te hebben: « *Il n'est resté de la loi de vendémiaire qu'un principe de responsabilité qui a survécu aux circonstances politiques qui l'avaient provoqué et qui est applicable à tous les temps* » (33), herinnerde aan de Franse uitlegging van het decreet en aan de wijziging ervan bij de wet van 31 mei 1834, volgens welke de verplichtingen van die aard slechts *een gewone schuld der gemeente opleverden*, waarvan de betaling in de vorm van een *buitengewone belasting* op alle inwoners zonder onderscheid rustte.

Hij voegde eraan toe, dat verscheidene Belgische steden ertoe gemachtigd waren leningen op te nemen en *opcentiemen* te heffen om dergelijke vergoedingen te betalen.

Hij besloot: « *Si les ressources ordinaires ne sont pas suffisantes pour couvrir ces dépenses extraordinaires, c'est aux conseils communaux à aviser aux moyens propres à combler le déficit qui pourrait exister de ce chef* ».

Niet alleen is er, zoals men ziet, hier geen sprake van een solidaire aansprakelijkheid der inwoners, welke het mogelijk maakt tegen hen vóór de rechtbanken een vordering tot schadevergoeding in te stellen, maar de ministeriële instructies zelf nemen bij de uitlegging van het decreet een oplossing aan die iedere vordering van zulke aard uitsluit.

Daar de gemeenteraad door de wet bekleed is met de onbeperkte macht gemeentebelastingen in te voeren, de zetting ervan en de vereisten daartoe te bepalen, mits de vigerende wetten niet te overtreden en onder het voorbehoud van goedkeuring van de raadsbesluiten in de omschreven gevallen, zal hij de geldelijke gevolgen van die misdrijven door de inwoners kunnen doen dragen (34).

Deze collectieve verantwoordelijkheid van de inwoners komt tot uiting in de geldelijke verantwoordelijkheid van de gemeente. Artikel 1 van Titel IV bepaalt immers: « *chaque commune est responsable des délits commis à force ouverte ou par violence sur son territoire, par des attroupements ou rassemblements armés, soit envers les personnes, soit contre les propriétés nationales ou privées, ainsi que des dommages-intérêts auxquels ils donneront lieu* » (35).

De verantwoordelijkheid rust op de gemeente, die naar luid van artikel 1 van Titel IV gehouden is tot het betalen van de schadevergoeding waartoe zij, ten gevolge van de op haar grondgebied gepleegde misdrijven, kan veroordeeld worden. Zij kan de inwoners niet tot vrijwaring oproepen, maar van hen in de vorm van een belasting het bedrag vorderen van de schadevergoeding welke zij zou hebben betaald.

Datgene wat er overblijft van het decreet, wat de in Titel 1 genoemde « verantwoordelijkheid » der inwoners aangaat, heeft geen andere draagwijdte.

* * *

Het bestreden vonnis heeft beslist, dat de stad Gent niet verkeerde in een van de buitengewone gevallen, omschreven in het decreet van 10 vendémiaire jaar IV.

Het heeft haar veroordeeld om aan de voor het Hof van Cassatie tot tussenkomst opgeroepen partij de som te betalen welke gevorderd was wegens de schade die deze partij geleden had in de loop van een betoging welke door een verbond van hoogstudenten op touw gezet was.

Het heeft aan de Stad Gent haar eis tot vrijwaring ontzegd die gericht was tegen verweerder, de voorzitter van het verbond, dat de bovenbedoelde betoging op touw gezet had.

Deze voor de feitenrechters ingestelde eis tot vrijwaring was gesteund op een overeenkomst waardoor verweerder de stad Gent vrijwaarde tegen elke vordering uit hoofde van schade aan de personen of de eigendommen, ontstaan in de loop van en ter zake van de betoging.

Om aanlegster haar oproeping tot vrijwaring te ontzeggen, heeft de rechter hierop gesteund, dat deze door haar met verweerder gesloten overeenkomst tegen de openbare orde indruist.

Zulks leidt hij af uit het karakter van het decreet, hetwelk, zegt hij, onder het publiek recht valt, en tevens uit het doel dat de wetgever heeft beoogd.

Dit doel, hetwelk is de openbare rust en de veiligheid der personen en der eigendommen te vrijwaren door de én op de gemeenten én op de burgers gelegde verplichting tot het treffen van alle nodige voorzorgen om de geleden schade te vergoeden, zou niet bereikt worden wanneer de gemeenten zich van hun verplichtingen konden bevrijden.

* * *

Voorzeker is het juist, dat het decreet van 10 vendémiaire jaar IV een wet van openbare orde is ⁽³⁶⁾.

Dit is het in zijn bepalingen betreffende de verantwoordelijkheid van de gemeente tot welker bevoegdheden de plicht behoort te zorgen voor « de veiligheid en de rust in straten, openbare plaatsen en gebouwen » en voor « de handhaving van orde en rust op de plaatsen waar veel personen samenkomen » ⁽³⁷⁾. In deze bepalingen wijkt het af van de regelen der aansprakelijkheid, zoals zij door het Burgerlijk Wetboek gegeven zijn.

Echter kan deze redenering, die haar rechtvaardiging vindt in de bevoegdheid van de gemeenteverheerheid op het stuk van politie, niet gelden voor de inwoners zelf, die niet alleen zulke bevoegdheid niet bezitten, maar aan wie het verboden is, op straffe van penale veroordelingen, zich met de uitoefening van de politiemachten in te laten.

De bepalingen van het decreet welke op de geldelijke verantwoordelijkheid van de inwoners der gemeente

betrekking hebben werden door de latere wetgeving opgeheven.

De bestreden uitspraak geeft een in de vigerende bepalingen van het decreet niet vastgelegde regel, waar zij beslist, dat de verantwoordelijkheid der gemeente onder meer rust op de verplichting welke de inwoners hebben alle dienstige voorzorgen te treffen om bijeenkomsten te voorkomen. Dit systeem is onverenigbaar geworden, én met ons publiekrechtelijk, én met ons civielrechtelijk bestel.

De gedachtengang van de aangevallen beslissing, wat de verantwoordelijkheid der gemeente betreft, rust op een *petitio principii*. De rechter redeneert, alsof de tussen aanlegster en verweerder gesloten overeenkomst tot doel had de stad Gent te ontlasten van de verplichting de personen die schade geleden hebben schadeloos te stellen. Overwegende dat dit zowel in de geest van partijen als in de termen, de draagwijdte van de overeenkomst is, beslist de rechtbank dat, daar zij afwijkt van bepalingen welke van openbare orde zijn, die overeenkomst nietig is.

De rechter heeft gelijk wanneer hij eraan herinnert, dat het verboden is zich in een materie van openbare orde van zijn verantwoordelijkheid te bevrijden. Daarmede uit hij slechts de regel, gesteld door de artikelen 6, 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek. Aan de wetten die de openbare orde en de goede zeden betreffen, kan door bijzondere overeenkomsten geen afbreuk worden gedaan. De oorzaak is ongeoorloofd wanneer zij strijdig is met de openbare orde, en de verbintenis, aangegaan uit een ongeoorloofde oorzaak, kan geen gevolg hebben.

De Heer Dalcq, in een scherpzinnige studie ⁽³⁸⁾, schrijft zeer terecht, dat een overeenkomst welke dergelijk voorwerp heeft de rechten zou krenken die de benadeelde ontleent aan een wet waarvan de wetgever niet gewild heeft dat men zou afwijken.

Doch de rechter vergist zich wel, waar hij in de overeenkomst die hij critiqueert een beding van vrijstelling van aansprakelijkheid ziet.

Dergelijk beding is alleen denkbaar, wanneer hij, die wil vrijgesteld worden, de personen kent die de schade lijdt van welker vergoeding hij wil vrijgesteld worden. Het impliceert de aanvaarding van de vrijstelling door de benadeelde, die dus een partij bij de akte zijn moet.

De feitelijke omstandigheden waaronder in dezen de overeenkomst gesloten werd sluiten hier dergelijke gang van zaken uit.

Hij die de schade lijdt in de loop van de samenscholingen of bijeenkomsten, bedoeld in artikel 1 van Titel IV van het decreet van 10 vendémiaire jjaar IV, behoudt zijn recht jegens de gemeente. De tussen haar en verweerder gesloten overeenkomst blijft voor de benadeelde een « *res inter alios acta* ». Te zijnen opzichte heeft zij geen uitwerking ⁽³⁹⁾.

Zij is slechts een vrijwaringspakt, waardoor de stad Gent — zonder deswege jegens de getroffen, die haar schuldeisers zullen blijven, vrijgesteld te zijn van verbintenissen waarvan men zich niet kan vrijstellen — zich zelf dekt tegen de risico's van aanrichting van schade welke de door haar toegestane openbare betoging met zich brengt ⁽⁴⁰⁾.

Dit vrijwaringspakt, dat de verbintenissen van aanlegster jegens hen die geen partij bij de overeenkomst zijn niet wijzigt, is geoorloofd, onder voorbehoud van de eventuele uitoefening van de voogdijmachten, evenals geoorloofd zou wezen, de overeenkomst waardoor de publieke persoon op welke de wet deze aansprakelijkheid doet rusten, het risico van de schade waarvoor hij moet instaan op zich zou nemen.

De openbare orde is niet betrokken bij een overeenkomst waardoor de voor eventuele schade verantwoordelijke persoon, tegen wie de benadeelden hun recht om te handelen behouden, zicht dekt, hetzij door een verzekeringscontract, hetzij door een pakt van de aard van datgene dat hier besproken is.

Conclusie : Cassatie.

(1) Van de Titels I, IV en V van het decreet van 10 vendémiaire jaar IV geven J. Somn en P. De Beus een Nederlandse vertaling in hun uitgave van het *Burgerlijk Wetboek*. Titel I luidt: « Alle burgers die dezelfde gemeente bewonen zijn burgerlijk verantwoordelijk voor de aanslagen op het grondgebied van de gemeente gepleegd, hetzij tegen de personen, hetzij tegen de eigendommen ». Men lette erop dat « sont garans civilement » weergegeven is door « zijn burgerlijk verantwoordelijk », terwijl de zin dier wending correcter geuit wordt door « zijn burgerlijke vrijwaring verschuldigd ».

(2) Deel I, 5 avril 1887, p. 103 & seq.

(3) V. De Tollenaere. *Nouveau commentaire de la loi communale*, 1955, II, nr. 1230, p. 1390 en 1391; R. Wilkin. *Commentaire de la loi communale*, 1947, III, nr. 776, p. 1319; A. Kluyskens. *De Verbintenissen*, 1948, nr. 391, p. 595; J. Ronse. *De aansprakelijkheid der gemeente wegens schade aangericht ten gevolge van samenscholingen*, 1945, nrs. 12, 13 en 14, p. 33 tot 36.

(4) Uitdrukkelijk: Cass. 3 februari 1887 (*Bull. en Pasic.* 1887.I.62); 11 oktober 1934, (*ibid.* 1935.I.15); 28 mei en 12 november 1936 (*ibid.* 1936.I.273 en 417). Impliciet: cass. 7 oktober 1919 (*Bull. en Pasic.* 1919.I.220); 7 april 1927 (*ibid.* 1927.I.208); 6 november 1930 (*ibid.* 1930.I.352).

(5) *Bull. en Pasic.* 1887.I.62.

(6) Titel I: « Alle burgers... zijn tot burgerlijke vrijwaring gehouden voor de aanslagen... hetzij tegen de personen, hetzij tegen de eigendommen ».

(7) Titel IV, art. 6: « Al de inwoners zijn gehouden... schadevergoeding te betalen », hetzij aan degene die « geplunderd, mishandeld of gedood werd », hetzij aan zijn weduwe en kinderen.

(8) Titel IV, art. 9: « De inwoners van de gemeente zijn verantwoordelijk voor de... schadevergoeding », ontstaan hieruit, dat « landbouwers hun voertuigen uiteengenomen laten of de vorderingen niet uitvoeren die hun er van wettelijk gedaan worden voor overbrenging en vervoer ».

(9) Titel IV, art. 10: « Al de inwoners zijn gehouden tot de schadevergoeding » wanneer « landbouwers die deel hebben in de vruchten weigeren op den huurtermijn, het aan de eigenaars verschuldigde aandeel af te leveren ».

(10) *Droit administratif*, 3e édit. I, nr. 113, p. 177.

(11) *Bull. en Pasic.* 1887.I.62.

(12) Zie de beslissingen, aangehaald in voetnoot 2, p. 2.

(13) Zie de autoriteiten, aangehaald in voetnoot 2, p. 2.

(14) De Tollenaere *op. cit.* nr. 1231, p. 1391; Wilkin, *op. cit.* p. 1319; J. Ronse, *op. cit.*, nr. 27 & seq.; A. Smets *Rechtskundig Weekblad* 1939, inzonderheid kol. 867; R. Dalcq, *Traité de la responsabilité civile* in Les Nouvelles, *Droit civil*, V, 1959, nr. 1502. Zie ook Cass. 24 juni 1915 (*Bull. en Pasic.* 1915-1916.I.367); de conclusies van de H. Procureur-generaal Mesdach de ter Kiele voor Cass. 3 februari 1887 (*Bull. en Pasic.* 1887.I.62) en voetnoot 2 onder Cass. 6 november 1930 (*Bull. en Pasic.* 1930.I.352).

(15) J. Ronse, *op. cit.* nr. 29, p. 45; Kluyskens, *op. cit.*, nr. 391, p. 595; De Wael, *De Gemeente*, Administratief Lexicon, nr. 73, p. 45; Dalcq, *op. cit.* r. 1511.

(16) (« het zou rationeler zijn, de aansprakelijkheid van de gemeente te doen rusten op een administratieve tekortkoming... bestaande in de ontoereikendheid van de voorbehoedmaatregelen die van de plaatselijke autoriteiten mogen geëist worden ») *op. cit.* nr. 113, pp. 177 en 178; zie ook *Rev. de l'Administration* 1919, p. 133.

(17) *Bull. en Pasic.* 1919.I.220; zie ook Cass. 25 juni 1896 (*Bull. en Pasic.* 1896.I.229); 7 april 1927 (*ibid.* 1927.I.208). Contra: Cass. 3 februari 1887 (*ibid.* 1887.I.62) en de conclusies van de H. Procureur-generaal Mesdach de ter Kiele.

(18) Cass. 25 juni 1896 (*Bull. en Pasic.* 1896.I.229); 7 april 1927 (*ibid.* 1927.I.208).

(19) « al wat van belang is voor de veiligheid en het gemak van het verkeer in de straten, op de kaaien, pleinen en openbare wegen... » en « de handhaving van orde en rust op de plaatsen waar veel personen samenkomen... ».

(20) *Droit administratif*, 3e édit. I, nr. 113, p. 177.

(21) R. Dalcq, *op. cit.*, nr. 1517 en 1518.

(22) Decreet van 10 vendémiaire jaar IV, Titel I: « Tous citoyens... sont garans civilement... »

(23) Kluyskens, *op. cit.*, nr. 391, p. 595; J. Ronse, *op. cit.*, nr. 29, p. 45; R. Dalcq, *op. cit.*, nr. 1502.

(24) « ...tiendront leurs voitures démontées ».

(25) Zie ook het koninklijk besluit van 3 mei 1939 tot regeling van de uitvoering van de wet van 12 mei 1927, en het koninklijk besluit van 15 februari 1952 op de telling van motorvoertuigen met het oog op opelsing door de Krijgsmacht.

(26) Cass. 19 oktober 1956 (*Arr. Hof van Cass.* 1957, 106; *Bull. en Pasic.* 1957.I.163).

(27) Zie ook het koninklijk besluit van 27 juli 1950 op de bescherming van de interne behoeften van het land.

(28) Wet van 27 mei 1927, artt. 26 tot 33.

(29) Decreet van 10 vendémiaire jaar IV, art. 9: « ...tiendront leurs voitures démontées... ».

(30) Contra: De Tollenaere, *op. cit.* nr. 1231, p. 1391;

Wilkin, *op. cit.* p. 1319; J. Ronse, *op. cit.*, nr. 27 & seq.; Dalcq, *op. cit.* nr. 1502.

(31) Deze uitlegging van de bepalingen van het decreet, die de inwoners der gemeente als « verantwoordelijk » aanmerken, is niet onverenigbaar met de door Bernimolin geuite zienswijze. *Les institutions provinciales et communales de la Belgique*. Brussel 1892, II, p. 439.

(32) *Pasinomie*, 1839. Supplément, p. 498.

(33) *Ibid.* p. 499.

(34) Cass. 2 juli 1957, *Arr. Hof Cass.* 1957, 938; *Bull. en Pasic.* 1957.I.1317; Cass. 26 september 1961, *Bull. en Pasic.* 1962.I.114.

(35) « Elke gemeente is verantwoordelijk voor de misdrijven op haar grondgebied, met openlijke dwanghandelingen of met geweld, door al of niet gewapende samenscholingen of bijeenkomsten gepleegd, hetzij tegen de personen, hetzij tegen de nationale of private eigendommen, alsook voor de schadevergoeding waartoe zij aanleiding geven ».

(36) Conclusies van de H. Procureur-generaal Mesdach de ter Kiele vóór Cass. 3 februari 1887 (*Bull. en Pasic.* 1887.I.62).

(37) Decreet van 16-24 augustus 1790, artikel 1.

(38) *Rev. gén. Ass. Resp.* 1962, 6886.

(39) R. Dalcq, *op. cit.* en de aangehaalde schrijvers: Mazeaud & Tunc III, nr. 2569; Huguency, noot *Sirey* 1921.II.1; Bastian noot *Sirey* 1934.I.209.

(40) Raadpl. Esmén. *Les clauses de non responsabilité*. *Rev. trim. dr. civ.* 1926, pp. 343 et 344.

Arrest

Gelet op het bestreden vonnis, op 27 juni 1961 in laatste aanleg door de Rechtbank van eerste aanleg te Gent gewezen;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 6, 1134 B.W. en I van titel IV van het decreet van 10 vendémiaire, jaar IV,

doordat het bestreden vonnis, na vastgesteld te hebben dat verweerder, die aan aanlegster de toelating gevraagd had een betoging te houden op haar grondgebied, zich schriftelijk verbonden had aanlegster te vrijwaren tegen elke vordering uit hoofde van schade aan personen en goederen berokkend in de loop en ter zake van de kwestieuze betoging, en na aanlegster veroordeeld te hebben, op grond van het decreet van 10 vendémiaire jaar IV, aan de naamloze vennootschap Auxifina de som van 13.023 fr. te betalen, wegens schade die door betogers, die deel genomen hadden aan de betoging, haar aangericht werd, de door aanlegster tegen verweerder ingeleide eis tot vrijwaring afgewezen heeft, om reden dat de door verweerder aangegane verbintenis, in zover ze betrekking heeft op het vrijwaren van aanlegster voor aanspraken gesteund op het decreet van vendémiaire, strijdig is met de openbare orde en derhalve nietig is, dan wanneer, volgens artikel 1134 B.W., de tussen partijen gesloten overeenkomsten als wet gelden voor dezen die ze aangegaan hebben.

dan wanneer, waar de openbare orde kan vereisen dat een stad zich niet wettelijk kan ontlasten van haar eigen verplichtingen om de openbare rust en de veiligheid van personen en goederen te verzekeren en om, overeenkomstig het decreet van vendémiaire, de schade te herstellen die aan derden aangericht wordt ten gevolge van samenscholingen, deze zelfde openbare orde geenszins aan een derde, en onder meer aan de inrichter van een betoging, verbiedt de verbintenis aan te gaan de stad, die op grond van het decreet zou veroordeeld worden, te vrijwaren en, bijgevolg, aan de stad de door deze uitbetaalde sommen terug te betalen, dan wanneer geen enkele bepaling van het decreet van vendémiaire dergelijk verbod, noch uitdrukkelijk, noch impliciet inhoudt, dan wanneer het bestreden vonnis aan gezegd decreet een aanvulling gedaan heeft die op geen enkele rechtsgrond gesteund is:

Overwegende dat, naar luid van het vonnis, verweerder, ten einde de toelating te bekomen om een betoging in te richten, het op zich nam de stad Gent te vrijwaren tegen elke vordering uit hoofde van schade aan personen en goederen berokkend in de loop en ter zake van die betoging;

Overwegende dat het vonnis, om de aldus door verweerder aangegane verbintenis als strijdig met de openbare orde nietig te verklaren, gesteund heeft op de overweging dat de doelstelling van het decreet van 10 vendémiaire, jaar IV, is de openbare rust en de veiligheid van personen en goederen te verzekeren, dat door het herstel van de schade, aangericht ten gevolge van samenscholingen, aan de gemeenten op te leggen blijkbaar beoogd werd deze laatste en haar burgers aan te sporen alle vereiste voorzorgsmaatregelen te treffen, en dat vanzelfsprekend dit doel niet meer zou bereikt worden indien de gemeente, zij het ook onder vorm van een voorwaarde waaronder een betoging toegelaten wordt, met een derde zou mogen bedingen dat hij de gemeente zal vrijwaren voor die schade;

Overwegende dat nog steeds van kracht zijn die bepalingen van het decreet van 10 vendémiaire, jaar IV, welke betrekking hebben op de verantwoordelijkheid van de gemeenten voor de misdrijven, die met openbaar geweld op hun grondgebied, bij samenscholingen of bijeenkomsten, tegen personen of eigendommen gepleegd worden, alsook voor de schadevergoeding, die ze veroorzaken;

Dat deze bepalingen van openbare orde zijn, en dat er, derhalve, door bijzondere overeenkomsten niet mag van afgeweken worden;

Overwegende echter dat de tussen de stad Gent en verweerder gesloten overeenkomst eerstgenoemde niet heeft kunnen ontlasten van de verplichtingen waartoe zij krachtens artikel 1 van titel IV van het decreet gehouden was;

Dat die overeenkomst een vrijwaringspact is en niet een overeenkomst tot ontlasting van aansprakelijkheid; dat zij de toepassing van artikel 1 van titel IV van het decreet niet heeft kunnen verhinderen;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

Verbreekt het bestreden vonnis doch slechts in zover het de door aanlegster tegen verweerder ingeleide eis tot vrijwaring ongegrond verklaart en aanlegster tot alle kosten veroordeelt;

Beveelt dat melding van onderhavig arrest op de kant van de gedeeltelijke vernietigde beslissing zal gemaakt worden;

Veroordeelt verweerder tot de kosten;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

RAAD VAN STATE

6e Kamer. — 20 juni 1962.

Voorzitter: M. Vauthier.

Raadsheren: M.M. Declaire en Coyette.

Substituut-Auditeur-generaal: M. Duchatelet.

Advokaat: Mr. Wijnants.

Rust- en overlevingspensioen voor bedienden. — Rechten van de feitelijk gescheiden of de van tafel en bed gescheiden vrouw.

Art. 33, K.B. 30 juli 1957, geeft aan de feitelijke gescheiden of de van tafel en bed gescheiden echtgenote de mogelijkheid een aanvraag in te dienen om de helft van het rustpensioen van haar echtgenoot te bekomen; de overheid die over de aanvraag van de echtgenote uitspraak doet, heeft geen bevoegdheid om haar het voordeel van de toepassing van de wet om andere dan de uitdrukkelijk in art. 33 bepaalde motieven te weigeren: is derhalve onwettig de beslissing die de echtgenote eerst naar de vrederechter verzendt, ten einde haar eis op het morele vlak te verantwoorden.

Belgische Staat (Minister van Sociale Voorzorg)
t/Deroy.

Arrest Nr. 9460.

Overwegende dat het geschil betrekking heeft op de toepassing van artikel 33 van het koninklijk besluit van 30 juli 1957 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor bedienden, luidens hetwelk de feitelijk gescheiden of de van tafel en bed gescheiden vrouw, die in België verblijft, de helft van het rustpensioen van haar echtgenoot kan bekomen; dat de echtgenote van Herman Deroy gevraagd heeft, dat deze bepaling op haar zou worden toegepast; dat haar voldoening is gegeven bij beslissing van de Minister van Sociale Voorzorg van 24 juni 1960 en, na beroep van Deroy, bij beslissing van 14 september 1960 van de Commissie van beroep van Geldenaken, waarbij de administratieve beslissing van 24 juni 1960 wordt bevestigd;

Overwegende dat de Hoge Commissie voor pensioenen waarbij de zaak ingevolge het beroep van Deroy aanhangig was gemaakt, weigerde artikel 33 van het koninklijk besluit van 30 juli 1957 toe te passen; dat de bestreden beslissing in dezer voege is gemotiveerd:

Overwegende dat de zoëven genoemde bepaling niet dwingend is; dat immers uitdrukkelijk gewag wordt gemaakt van de mogelijkheid voor de feitelijk gescheiden of de van tafel en bed gescheiden vrouw, om de helft van het rustpensioen van haar echtgenoot te bekomen en dat over deze mogelijkheid derhalve door de overheid die beslist, souverain moet worden geoordeeld;

Overwegende dat de Hoge Commissie voor pensioenen in het onderhavige geval oordeelt dat de bepalingen van het zoëven genoemd artikel 33 afbreuk aan de openbare zedelijkheid dreigen te doen; dat deze bepalingen immers niet toelaten na te gaan wie van de echtgenoten verantwoordelijk voor de scheiding is en dat derhalve de rechten van de eisende echtgenote moeten worden gevrijwaard, zolang zij de gegrondheid van haar eis niet op het morele vlak heeft verantwoord;

Overwegende dat zij, wil zij die verantwoording geven, een vordering bij de bevoegde verederechter behoort in te stellen, waarvan zij het resultaat, ter ondersteuning, moet voegen bij de aanvraag welke zij zal richten tot de overheid, die over de eventuele toekenning van de helft van het rustpensioen aan de echtgenoot moet beslissen...;

Overwegende dat niet wordt betwist, dat de echtgenote van Herman Deroy feitelijk van hem gescheiden leeft, onder de voorwaarden als gesteld bij artikel 38 van het koninklijk besluit van 30 juli 1957; dat de bestreden beslissing niets zegt over de bij artikel 33 van hetzelfde koninklijk besluit bedoelde beletsels; dat uit de bewoordingen van deze laatste bepaling weliswaar blijkt, dat de echtgenote van een gepensioneerd bediende al dan niet gebruik kan maken van het recht om de helft van het rustpensioen van haar echtgenoot te bekomen, maar dat uit geen van de bewoordingen van de bepaling blijkt, dat de overheid die over de aanvraag van de echtgenote uitspraak doet, bevoegdheid zou hebben om haar het voordeel van de toepassing van de wet om andere dan de uitdrukkelijk in artikel 33 bepaalde motieven te weigeren; dat de Hoge Commissie voor pensioenen, toen zij deze bepaling een strekking toekende welke zij niet heeft, haar bevoegdheid te buiten is gegaan.

Besluit :

Artikel 1. — De beslissing van 24 januari 1961 van de Hoge Commissie voor pensioenen is vernietigd.

Artikel 2. — Dit arrest zal op de registers van de Hoge Commissie voor pensioenen worden overgeschreven en melding ervan zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing.

Artikel 3. — De zaak wordt verwezen naar de anders samengestelde Hoge Commissie voor pensioenen.

Artikel 4. — De kosten, bepaald op 750 F, komen ten laste van de Staat (ministerie van Sociale Voorzorg).

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer. — 13 juni 1961.

Voorzitter : M. Maraite.

Raadsheren : M.M. De Vreese en Vanparijs.

Advokaat-generaal : M. De Hoon.

Advokaten : Mrs. Muylaert (Aalst) en Van Wiele (Dendermonde).

Koop-verkoop. — Bouwgrond. — Bijzonder plan van aanleg. — Bouwverbod. — Noch dwaling, noch verborgen gebrek. — Rechtsstoornis die aan de koop-verkoop voorafgaat. — Hoofdzakelijke en totale uitwinning van koper. — Vrijwaring van verkoper. — Verbrekking van de overeenkomst ten nadele van verkoper.

Wanneer een strook grond, te koop gesteld als « dienstig voor buitengoed », waardoor de toekomstige koper de mening wordt opgedrongen dat op die grond mag gebouwd worden, derhalve als bouwgrond wordt verkocht, dient het na de koop-verkoop door koper vernomen voorafbestaand bouwverbod, voortspruitend uit een bijzonder plan van aanleg

van de wijk waar de grond gelegen is, noch als erfdienstbaarheid uit de ligging van de plaats ontstaan, noch als wettelijke erfdienstbaarheid te worden beschouwd, doch wel als een actueel verworven rechtsstoornis, die aan de koop-verkoop voorafgaat, en op een hoofdzakelijke uitwinning neer komt van gans het verkochte goed waarvoor verkoper vrijwaring aan koper verschuldigd is. Immers het voorafbestaan van het bouwverbod komt neer op de aanspraak van een derde, die rechten laat gelden op het perceel, en hierdoor het genot van de grond door koper belemmert. De koop-verkoop dient derhalve te worden verbroken wegens tekortkoming van verkoper aan zijn verbintenis tot vrijwaring wegens uitwinning en geenszins wegens verborgen gebrek van het verkocht goed, terwijl nietigverklaring van de overeenkomst wegens dwaling van koper uitgesloten wordt.

Inzake Vinck-Van Geert t./ Van de Maele-Van der Haegen.

Gezien de stukken o.m. de uitgifte van het aangevochten vonnis, gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde op 25 juni 1959;

Overwegende dat het hoger beroep tijdig werd ingesteld en naar de vorm regelmatig is;

Overwegende dat geïntimeerden, die bij notariële akte dd. 2 mei 1957 van appellanten een strook grond kochten, de nietigverklaring vorderen van die verkoop met teruggaaf van de betaalde prijs en schadeloosstelling omdat aldaar, ingevolge een door de gemeenteraad van Aalst op 5 augustus 1955 aangenomen bijzonder plan van aanleg, bouwverbod was opgelegd;

dat zij hun vordering steunden op benadeling, tekortkoming aan de leveringsverplichting, verborgen gebrek en dwaling;

dat de eerste rechter de eis meestendeels toewees en zulks op grond van verborgen gebrek samengaan met dwaling;

Overwegende dat geïntimeerden aan het middel, geput uit de benadeling en dat overigens niet voor de koper openstaat, thans uitdrukkelijk verzaken;

Overwegende dat geïntimeerden de omstandigheid, dat het gekochte perceel met een bouwverbod was belast, in eerste aanleg gekwalificeerd hebben ofwel als een tekortkoming van de verkopers in de levering ofwel als een verborgen gebrek, terwijl zij haar in hoger beroep als een uitwinning voorstellen;

Overwegende dat het voorafbestaan van het bouwverbod neer komt op een aanspraak van een derde, die rechten laat gelden op het onderwerpelijk perceel en hierdoor het genot van deze grond door de kopers belemmert; dat het verbod geen gebrek uitmaakt van de zaak zelf en dat het evenmin de conformiteit van het geleverde met hetgeen verkocht werd raakt; dat het hier derhalve gaat om een uitwinning door een derde (vgl. De Page, IV, nummer 126);

Overwegende dat het bouwverbod wel degelijk een actueel verworven rechtsstoornis uitmaakt, die aan de verkoop voorafgaat;

dat het verbod dagtekent van 5 augustus 1955 en dat, alhoewel het bijzonder plan van aanleg waarin die bepaling is opgenomen nog niet goedgekeurd werd bij Koninklijk Besluit, geïntimeerden metterdaad verhinderd werden tot op heden hun bouwplannen ten uitvoer te leggen; dat geen uitzicht op een wijziging in die toestand voorhanden is;

Overwegende weliswaar dat algemeen aanvaard wordt dat de erfdienstbaarheden die ontstaan uit de ligging van de plaatsen alsook de wettelijke erfdienstbaarheden

geen aanleiding geven tot vrijwaring wegens uitwinning (art. 1638 BW.; De Page, IV, nummer 141; Ripert en Boulanger, *Traité de Droit civil*, III, nummer 1496);

dat echter het ingeroepen bouwverbod, dat niet van algemene aard is en enkel uit een bijzonder plan van aanleg van een welbepaalde wijk voortspuit, geenszins op gelijke voet kan behandeld worden met de natuurlijke of wettelijke erfdiensbaarheden;

dat daarenboven in onderwerpelijk geval, waar de aan geïntimeerden verkochte grond door aankondiging in de pers aan het publiek werd voorgesteld als «dienstig voor buitengoed», de kandidaat-koper de mening werd opgedrongen dat op die grond mocht gebouwd worden en aldus werd afgehouden van opzoeken naar het al dan niet bestaan van enigerlei bouwverbod; dat de verkopers voor deze publiciteit en voorstellingswijze van de grond instaan en aldus een vrijwaringsverplichting opgenomen hebben voor een latere uitwinning ingevolge een bestaand bouwverbod;

Overwegende dat de uitdrukking «dienstig voor buitengoed» vanzelfsprekend de mogelijkheid van bouwen van een huis in zich sluit en zulks zowel voor eenvoudige lieden, zoals de kopers en verkopers, als voor meer ontwikkelden;

Overwegende dat, indien het verkoopcompromis en de notariële verkoopakte die uitdrukking niet hernemen en de grond er niet uitdrukkelijk als «bouwgrond» wordt omschreven, die akten anderzijds niets bevatten dat strijdig is met de voorafgaande wijze van voorstelling van de grond en geen vrijstelling van vrijwaring inhouden ten aanzien van een bouwverbod op het verkocht perceel;

dat aldus de voorafgaande wijze van voorstelling tussen partijen behouden bleef met de hierbovenvermelde gevolgen van dien;

dat meer nog, de vorm en de oppervlakte van de perceelbreedte aan de straat en diepte zoals blijkend uit compromis en notariële akte — het goed als het ware natuurlijkerwijs kenmerken als bouwgrond, terwijl de opgegeven prijs met dergelijke bestemming van de grond volledig overeenstemt;

Overwegende dat de hogere prijs, die bereikt werd bij een verkoop in december 1957 voor een ander perceel in de onmiddellijke omgeving, hiertegen niets bewijst; dat immers dat perceel een veel gunstiger vorm had (25 m aan de straat bij een oppervlakte van 15 a 80 ca); dat de verkoop dagteekent van nagenoeg acht maanden later en een zelfs aanzienlijke prijsstijging intussen niet uitgesloten is op die plaats; dat ten slotte het gaat om een openbare verkoping, waar de prijs soms wel bepaald wordt door een persoonlijke, oneconomische mededinging tussen kandidaten-kopers en waar daarenboven elke prijsbewimpeling uitgesloten is;

Overwegende dat genoegzaam gebleken is en appellanten overigens niet betwisten dat geïntimeerden tot de koop overgingen om op grond te bouwen; dat het bouwverbod aldus op een hoofdzakelijke uitwinning neerkomt van gans het verkochte goed en als een totale uitwinning moet aangezien worden;

Overwegende dat appellanten de kopers moeten vrijwaren wegens die uitwinning;

Overwegende dat, nu appellanten het bestaan van het bouwverbod niet verklaarden bij de verkoop, het ten aanzien van de vrijwaring wegens uitwinning van belang ontbloeit is of zij ten tijde van de verkoop dat verbod al dan niet kenden (vgl. De Page, IV, nummer 139);

Overwegende dat de eerste rechter, na de verkoop nietig verklaard te hebben, veroordeelde tot teruggaaf van de prijs, betaling van de aktekosten — beide posten

verhoogd met de gerechtelijke interesten — en van de gerechtskosten; dat deze beschikkingen gerechtvaardigd zijn vermits zij blijven beneden hetgeen waartoe geïntimeerden ingevolge de wet gerechtigd zijn (vgl. art. 1630 BW.);

dat geen incidenteel beroep werd ingesteld;

Overwegende dat, nu de gegrondheid van de eis van geïntimeerde zoals hij zich in hoger beroep voordoet gebleken is op grond van de verplichting tot vrijwaring tegen uitwinning niet verder dient nagegaan te worden of het middel, geput uit de dwaling van de kopers, tot toewijzing van de vordering leidt;

Om die redenen,

Het Hof,

wijzend op tegenspraak,

Gelet op artikel 24 wet van 15 juni 1935;

alle andere of strijdige besluiten als niet gegrond verwerpend;

verklaart appellanten ontvankelijk doch niet gegrond in hun beroep;

bevestigt dienvolgens het aangevochten vonnis in al zijn beschikkingen;

Verwijst appellanten in de kosten van de aanleg.

Beveelt de afscheiding der kosten op het hoger beroep gevallen ten bate van Mr. De Ryck, pleitbezorger, die ter terechtzitting van heden bevestigt het grootste deel derzelfde te hebben voorgeschoten.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE OUDENAARDE

1e Kamer. — 10 oktober 1962.

Voorzitter : M. R. Serck, rechter.

Advokaten : Mr. Paul Bodson, loco Mr. Frans Magnee, Mrs. Moyersoen en De Rouck.

Bevoegdheid ratione materiae van de burgerlijke rechtbank. — Ten onrechte gestort pensioen door de Nationale Kas voor Oorlogspensioenen ten gevolge van de fout van de gemeente. — Ontstaan van een burgerlijk recht ten voordele van de kas. — Bevoegdheid van Burgerlijke Rechtbank ingevolge artikel 92 van de Grondwet.

De burgerlijke rechtbank is bevoegd ratione materiae om kennis te nemen van een vordering door de Nationale Kas voor Oorlogspensioenen ingesteld tegen een gemeente, strekkende tot de teruggave van een ten onrechte gestort pensioen, ten gevolge van de nalatigheid van de gemeente, die in tegenstrijd met artikel 12, al. 2 van de wet van 23 januari 1925 verzuimde het hertrouwen van een pensioenrechtigde aan de kas te berichten.

Het feit dat de vordering ingesteld wordt door de Nationale Kas gesubrogeerd in de rechten van de Staat, tegen een gemeente en gesteund is op een fout of nalatigheid van de gemeente in haar administratieve taak verandert niets ter zake.

Inderdaad, het begrip fout door artikel 12 van de wet van 23 januari 1925 voorzien, valt samen met het begrip fout van artikel 1382 van het B.W. De verplichting tot herstelling van de schade door een fout in de zin van artikel 1382 B.W veroorzaakt, doet een burgerlijk recht ontstaan waarvan de kennis ingevolge artikel 92 van de Grondwet in de uitsluitende bevoegdheid van de burgerlijke rechtbank valt.

Nationale Kas voor Oorlogspensioenen t./ Gemeente Sint-Antelinks.

Overwegende dat de eis ertoe strekt eerste verweerster te horen veroordelen om aan eiseres te betalen de som van 55.200 frank met de gerechtelijke intresten en de kosten, in subsidiaire orde tweede verweerster te horen veroordelen aan eiseres te betalen de som van 26.400 frank vermeerderd met de gerechtelijke intresten en de kosten;

Overwegende dat tweede verweerster weduwnaar van mevrouw Josephine Octavie Boumon houder is van een weduwnaarspensioen van een burgerlijk slachtoffer van de oorlog 1940-1945 onder nummer 57.429;

Overwegende dat tweede verweerster wonende in de gemeente Sint Antelinks er hertrouwde de 20 juli 1946 met Clementia De Roeck;

Overwegende dat eerste verweerster kennis kreeg van het bestaan van dit pensioen door de ontvangst van een lijst van pensioengerechtigden opgezonden op 14 maart 1946 door eiseres en waarvan een exemplaar bekleed met het zegel van de gemeente en de handtekening van de burgemeester terug ontvangen werd op 2 mei 1946;

Overwegende dat eiseres staande houdt: — dat eerste verweerster verzuimde aan eiseres onmiddellijk bericht van dit hertrouwen te geven zodra zij er kennis van had, in tegenstrijd met de verplichting die haar opgelegd is door artikel 12 alinea 2 van de wet van 21 januari 1925 en artikel 12 van het Koninklijk Besluit van 8 februari 1925; — dat eiseres dit hertrouwen slechts vernam op 18 oktober 1954 bij ontvangst van een controle-levensbewijs opgemaakt door het gemeentebestuur van Sint Antelinks op 13 oktober 1954; — dat eiseres in de onwetendheid van dit hertrouwen voortging met het pensioen van niet hertrouwde weduwnaar uit te betalen dan wanneer dit pensioen ingevolge dit hertrouwen bij toepassing van art. 8 van het Koninklijk Besluit van 14 augustus 1933 diende vermindert te worden; — dat eiseres aldus ten onrechte de som van 55.200 frank van 1 oktober 1946 tot 31 december 1954 uitbetaalde; — dat krachtens artikel 12 slotalinea van de wet van 23 januari 1925 en van artikel 13 van het Koninklijk Besluit van 8 februari 1925 eerste verweerster verantwoordelijk is voor de betalingen die de nationale kas ten onrechte gedaan heeft;

I. Nopens de bevoegdheid:

Overwegende dat eerste verweerster de onbevoegdheid van deze rechtbank *ratione materiae* opwerpt;

Overwegende dat eerste verweerster staande houdt: — dat in casu eiseres gesubrogeerd is in de rechten en voorrechten van de Staat, in haar wezen en in haar activiteiten betrokken wordt in de uitoefening van de openbare macht, en haar rechten een publiekrechtelijk karakter vertonen; — dat de eis gesteund is op een fout of nalatigheid door verweerster begaan in de uitoefening van haar administratieve taak; — dat dienvolgens ingevolge het principe van de scheiding der machten deze rechtbank onbevoegd zou zijn om kennis te nemen van het geschil;

Overwegende echter dat het begrip van fout door artikel 12 van de wet van 23 januari 1925 voorzien samenvalt met het begrip van fout voorzien door artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek.

Overwegende dat de verplichting tot herstelling van de schade door een fout in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek veroorzaakt, een burgerlijk recht doet ontstaan waarvan de kennis ingevolge

artikel 92 van de grondwet, uitsluitend in de bevoegdheid van de rechtbank valt;

Overwegende dat het feit dat deze schade veroorzaakt wordt door een publiekrechtelijk persoon ten nadele van een ander publiekrechtelijk persoon niets verandert aan het civielrechtelijk karakter van dit recht;

Overwegende dienvolgens dat deze rechtbank bevoegd is *ratione materiae* (zie arresten van de raad van State dd. 31 januari 1955 Pas. IV 1956, 47, 17 maart 1955, Pas. 1956 IV, 63);

II. Ten gronde:

Overwegende dat eerste verweerster staande houdt dat eiseres het bewijs niet bijbrengt van de fout die zij begaan zou hebben;

Overwegende echter dat eerste verweerster ingevolge artikel 12 alinea 2 van de wet van 12 januari 1925, de verplichting had onmiddellijk aan eiseres bericht te geven van elke verandering in de toestand van de belanghebbende die van aard was de rechten van deze laatste en de daarmee verbandhoudende verplichtingen van de Staat teniet te doen, te verminderen of te verhogen;

Overwegende dat op eerste verweerster de bewijslast rust dat zij wel aan deze verplichting heeft voldaan, hetgeen zij in gebreke blijft te doen;

Overwegende dienvolgens dat eerste verweerster ingevolge zelfde artikel 12 laatste alinea, verantwoordelijk dient gesteld voor de betalingen door eiseres ten onrechte gedaan;

Overwegende dat eerste verweerster staande houdt dat de som van 17.857 frank, deze van 3.593 frank en deze van 7.350 frank, hetzij samen 28.800 frank, van de hoofdsom dienen afgetrokken die aldus op 26.400 frank zou dienen herleid te worden;

Overwegende dat eiseres in haar besluiten zich hiermede akkoord verklaart zelfs de hoofdsom vermindert op 13.200 frank ingevolge de gedeeltelijke schuldkwijtschelding aan tweede verweerster door de heer Minister van Financiën krachtens artikel 1 van de Wet van 11 juli 1960 toegestaan;

Overwegende dienvolgens dat de eis alleszins gegrond voorkomt tot beloop van 13.200 frank;

Overwegende dat de eis tegen tweede verweerster slechts ingesteld is in subsidiaire orde in het geval dat de verantwoordelijkheid van eerste eiseres niet zou weerhouden worden;

Overwegende dienvolgens dat de rechtbank geen kennis ervan dient te nemen;

Om deze redenen:

Recht doende op tegenspraak:

Gehoord de heer Van der Steichel, Substituut Procureur des Konings, in zijn tegenstrijdig advies; gegeven in openbare zitting.

Verklaart zich bevoegd *ratione materiae*;

Verklaart de eis ontvankelijk en gedeeltelijk gegrond;

Veroordeelt dienvolgens eerste verweerster om aan eiseres te betalen de som van 13.200 frank, vermeerderd met de gerechtelijke intresten;

Wijst het meer gevorderde af als ongegrond;

Veroordeelt eerste verweerster tot de kosten, behalve deze veroorzaakt door de inzake-roeping van tweede verweerster, die ten laste zullen blijven van eiseres;

Verklaart huidig vonnis uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande elk rechtsmiddel en zonder borg, behalve wat de kosten betreft;

CORRECTIONELE RECHTBANK TE ANTWERPEN

7e Kamer. — 11 april 1962.

Alleenzetelend rechter : M. de Chaffoy de Courcelles.
 Openbaar Ministerie : Mr. Vanderhoeft.
 Advocaat : Mr. J. Mertens de Wilmars.

Handel in zuivelprodukten. — K.B. van 31 maart 1954.
 — Vormt de uitvoering enerzijds van de wet van 4 augustus 1890 en anderzijds van het K.B. nr 18 van 27 juli 1939. — Overtreding aan artikel 24 kan alleen beteugeld worden door politiestraffen.

Het K.B. van 31 maart 1954 gaat gesteund enerzijds op de wet van 4 augustus 1890 en anderzijds op het K.B. nr. 18 van 27 juli 1939. Artikel 24 van het K.B. van 31 maart 1954 maakt niet de uitvoering uit van het K.B. nr. 18 maar wel van artikel 1 der wet van 4 augustus 1890; dit artikel 24 beoogt immers niet normale concurrentievoorwaarden te verzekeren, maar wel de openbare gezondheid te beschermen.

Vermits de wet van 4 augustus 1890 slechts politiestraffen voorziet, is artikel 31 van het K.B. van 31 maart 1954 onwettelijk waar het op de inbreuk van artikel 24 correctionele straffen stelt.

O.M. t/ E. en V.

Verdacht van :

Bij inbreuk op art. 4 van het K.B. n° 18 van 27 juli 1939, gewijzigd door K.B. van 23 november 1939, bekrachtigd door de wet van 16 juni 1947, en op artt. 24 en 31 van het K.B. van 31 maart 1954, gewijzigd door de Koninklijke Besluiten van 2 Oseptember 1954, 20 januari 1936, 19 juni 1956, 27 februari 1958, 30 oktober 1959 en 12 april 1960, betreffende de handel in koemelk voor de bewerking, de behandeling of de bewaring van melk of vloeibare melkderivaten gebruikt te hebben :

a) gereedschap of recipiënten welke beroest zijn of waarvan de wanden ruw zijn;

b) slechtriëkende recipiënten waarvan de binnenwanden vuil zijn en die niet doeltreffend gereinigd zijn;

Overwegende dat het lid 1 van artikel 31 van het K.B. van 31 maart 1954 als volgt luidt : « Inbreuk » op de bepalingen van onderhavig besluit worden ge- » straft met straffen voorzien bij de Kon. Besluiten n° 18-19 van 27 juli 1939 ».

Overwegende dat betichte opwerpt dat deze bepaling van art. 31 van het K.B. van 31 maart 1954 onwettelijk is doordat zij ten onrechte op de inbreuken van art. 24 K.B. van 31 maart 1954 de correctionele straffen toepasselijk maakt, voorzien in het K.B. n° 18 van 27 juli 1939;

Overwegende dat het K.B. van 31 maart 1954 verklaart, zoals blijkt uit de aanhef ervan, gesteund te gaan enerzijds op de wet van 4 oogst 1890 en anderzijds op het K.B. n° 18 van 27 juli 1939;

Overwegende dat de wet van 4 oogst 1890 (Larcier II blz. 366) in haar artikel één, de regering machtigt om regelen op te treden voor de bescherming van de openbare gezondheid teneinde toezicht te houden op de fabricatie en de voorbereiding van levensmiddelen en het gebruik van gevaarlijke of schadelijke stoffen of gereedschappen te verbieden;

Overwegende dat, luidens art. 6 derzelfde wet, de overtredingen aan de reglementen genomen voor haar uitvoering, beteugeld worden met politiestraffen;

Overwegende dat het K.B. n° 18 van 27 juli 1939,

zoals blijkt uit de aanhef ervan, gesteund gaat op de zg. volmachtwet van 1 mei 1939 en bepaaldelijk op het art. I/IV litt. a) ervan, hetwelk de Koning machtigt maatregelen uit te vaardigen om de producenten, verdelers en verbruikers te beschermen tegen praktijken van aard om de normale concurrentievoorwaarden te vervalsen;

Overwegende dat het K.B. n° 18 van 27 juli 1939 dit doel nastreeft door de verkoop van melk aan een vergunning te onderwerpen (art. 1) en dat het de Minister van Landsbouw bevoegdheid verleent om de voorwaarden — waaronder ook hygiënische voorwaarden — te bepalen onder dewelke die vergunning zal afgeleverd worden (art. 4);

Dat het correctionele straffen stelt op de overtredingen aan het K.B. zelf en aan de door de Minister uit te vaardigen uitvoeringsmaatregelen (art. 4 lid 1);

Overwegende dat het voorwerp van de wet van 1890 en dat van het K.B. n° 18 van 1939 aldus grondig verschillen; dat de eerste de openbare gezondheid voor ogen heeft, en het tweede een regeling van de concurrentie in een bepaalde sector van het economisch leven;

Overwegende dat daaruit volgt dat art. 24 van het K.B. van 31 maart 1954 niet de uitvoering uitmaakt van het K.B. n° 18 van 1939, maar wel van artikel één der wet van 4 oogst 1890;

Dat het voorwerp van dit artikel 24 er immers niet in bestaat normale concurrentievoorwaarden te verzekeren, maar wel de openbare gezondheid te beschermen;

Overwegende dat de overtredingen aan de voorschriften van het artikel 24 derhalve uitsluitend wettelijk kunnen worden beteugeld door de straffen gesteld in de wet van 4 oogst 1890 (art. 6) waarvan dit K.B. de uitvoering vormt en niet door de straffen voorzien in het K.B. n° 18 van 1939, waarmede het geen uitstaans heeft noch kan hebben;

Overwegende dat daaruit volgt dat het lid één van art. 31 van het K.B. van 31 maart 1954, waar het op de inbreuk van art. 24 door andere personen dan melkveehouders de correctionele straffen stelt in plaats van de politiestraffen voorzien door art. 6 der wet van 1890, onwettelijk is en niet kan toegepast worden;

Overwegende dat daaruit volgt dat de inbreuken die ten laste zouden kunnen gelegd worden van de betichten beteugeld worden met de politiestraffen voorzien door de wet van 1890;

Overwegende dat hieruit voortvloeit dat desgevallend deze eventuele inbreuken van de bevoegdheid van de politierechtbank zijn;

Dat de Rechtbank van eerste aanleg dan ook onbevoegd is om er kennis van te nemen;

NOOT : Het hierboven vermeld vonnis verdient aandacht omdat het een ietwat ongewoon probleem van interpretatie oplost.

Wanneer een Koninklijk Besluit een gezamenlijke uitvoering uitmaakt van twee wetten die verschillende straffen stellen voor de overtreding van de ter hun uitvoering genomen koninklijke besluiten, moet men nagaan voor elk van de bepalingen van het uitvoeringsbesluit van welke van beide wetten zij de uitvoering vormt.

Aldus maakt artikel 24 van het K.B. van 31 maart 1954 op de zuivelhandel de uitvoering uit niet van het K.B. n° 18 van 27 juli 1939 maar wel van artikel 1 der wet van 4 augustus 1890 op de politie der voedingswaren. Deze laatste wet voorziet slechts politiestraffen.

Is derhalve onwettelijk het artikel 31 van het K.B. van 31 maart 1954 in zoverre het op de overtreding van artikel 24 de correctionele straffen van het K.B. n° 18 van 1939 voorziet.

Tegen dit vonnis had het O.M. beroep aangekend. Het Hof heeft zich over de verdiensten van de stelling van de rechter niet kunnen uitspreken omdat intussentijd het K.B. n° 18 van 27 juli 1939 opgeheven werd door de wet van 20 juli 1962 betreffende de handel in landbouwproducten. Artikel 3 van deze wet stelt de overtredingen aan de wet en aan de Koninklijke Besluiten voortaan slechts strafbaar met politiestrafpen.

Daaruit volgt dat de twee moederwetten van het K.B. van 31 maart 1954 beide slechts politiestrafpen voorzien zodat het probleem dat de eerste rechter moest oplossen in dit geval zich niet langer stelde.

Het vonnis blijft niettemin zijn waarde behouden in zoverre het een interpretatiereguleer vaststelt.

J.M.W.

TAALKUNDIGE KRONIEK

MARGINALIA

(R.W. 29-4-1962)

1. — «...geen wijziging... in de voor het houden van de markten gestelde dagen...»

— «Het antwoord op de in het middel van de voorziene gestelde vragen...»

— «Het vestigen van een op een particulier domein opgerichte markt...»

— «Op het door de gemeenteraad op 23 november 1940 vastgesteld en op 27 juni 1940 door de bestendige deputatie voor kennisgeving ontvangen algemeen politiereglement, dat bepaalt...»

In juridische en administratieve taal heeft men de slechte gewoonte van de hortende opeenvolging van lidwoorden en voorzetsels. Beter dan de constructies met deelwoorden zouden hier betrekkelijke bijzinnen passen die het geheel minder stroef maken en het voordeel bieden dat het voornaamste woord eerst komt, gevolgd van wat erover wordt gezegd.

De voorbeelden zouden er dan zo uitzien:

— «... geen wijziging ... in de dagen die (voor het houden van) de markten gesteld zijn...»

— «... het antwoord op de vragen die in het middel van de voorziening worden gesteld...»

— «... het vestigen van een markt (die) op een particulier domein (wordt opgericht)...»

— «Het algemeen politiereglement dat op 23 november 1940 door de gemeenteraad werd vastgesteld en op 27 juni 1941 door de bestendige deputatie voor kennisgeving ontvangen en dat bepaalt...»

(De woorden tussen haakjes kunnen daarbij als overtoollig wegvallen).

2. «dan wanneer». Daar er in dit nummer een arrest voorkomt waarin dikwijls deze vorm geschreven staat, weze nog eens gezegd dat dit geen goed Nederlands is (hoewel het in onderhavig verband zowat tot een gewoonte is geworden). Wat er in zulke gevallen moet staan is «terwijl».

3. «... dat het middel niet opgaat...»

«dit gaat niet op» betekent b.v. «dat kan niet worden toegelaten». Dit is hier wel niet de bedoeling. Wat «niet opgaat» is eigenlijk een handeling, «het

middel aanwenden» bijvoorbeeld. Wat er had kunnen staan is «dat het middel niet ter zake dienend is» of iets dergelijks.

4. «De jachthond die de schade heeft aangericht terwijl hij ontsnapt was...»

«Ontsnappen» is een werkwoord dat vervoegd wordt met «zijn» als hulpwerkwoord. Hier wordt «was» als koppelwerkwoord beschouwd («ontsnapt» als bijvoeglijk naamwoord).

«Terwijl» duidt op gelijktijdigheid van twee handelingen of van een handeling en een toestand; bijvoorbeeld: «Hij rookte terwijl hij werkte» of «hij studeerde terwijl hij ziek was». Men kan niet zeggen «Hij leed veel pijn terwijl hij gevallen was». «Ontsnappen» nu, duidt zoals «vallen» op een korte handeling en niet op een toestand. Het kan eventueel zijn «terwijl hij ontsnapte» of «terwijl hij viel», of, zoals hier «toen hij ontsnapt was» zoals «toen hij gevallen was».

5. «O. dat de eis ertoe strekt verweerder zich te horen veroordelen...»

Deze barbaarse uitdrukking is nog hier en daar gebruikelijk. Ofwel laat men «zich» weg, ofwel zegt men «... ertoe strekt dat verweerder zich hoort veroordelen...» maar is dit wel zo nodig?

6. «Aangezien v. ten onrecht staande houdt dat zij geen handelaarster meer zou zijn, omdat zij sinds twee jaar iedere handelsbedrijvigheid zou gestaakt hebben...»

«zou...» de voorwaardelijke wijs, die in dergelijke gevallen in het Duits en in het Frans voorkomt, is in het Nederlands niet gewenst.

«Zij houdt staan dat zij geen handelaarster meer is daar zij sinds twee jaar alle handelsbedrijvigheid heeft gestaakt». Dit is wat zij zegt, haar bewering als waarachtig voorstellend.

Wanneer wij nu zelf deze bewering overnemen kunnen wij dit op twee wijzen doen:

a) Zij heeft ons dit gezegd maar wij zijn er niet zeker van: «Zij zou geen handelaarster meer zijn daar zij sinds twee jaar alle handelsbedrijvigheid zou gestaakt hebben (naar zij verklaart)»;

b) Zij heeft het ons gezegd en wij zijn daar zeker van: «Zij is geen handelaarster meer daar zij sinds twee jaar alle handelsbedrijvigheid heeft gestaakt (en zo verklaart zij ook)».

Ook kan men nog zekerheid uitdrukken van de spreker over het gestaakt hebben en onzekerheid over het oorzakelijk verband tussen dit feit en het geen handelaarster meer zijn «(Naar zij zegt) zou zij geen handelaarster meer zijn daar zij sinds twee jaar alle handelsbedrijvigheid heeft gestaakt (maar dit is niet noodzakelijk zo, juridisch gesproken)».

7. «... geen dwangmiddel ... waaraan één of enkele op zich zelf alleen staande schuldeisers hun toevlucht kunnen nemen...»

Men neemt zijn toevlucht niet «aan» maar «tot» iets.

Wat is een «op zich zelf alleenstaande schuldeiser»? Is het, eenvoudig gezegd, «een alleenstaande schuldeiser»?

8. «Dat de rechter zich moet onthouden een failliet te verklaren...»

— Zich onthouden doet men «van» iets, dus na «zich» moet «ervan» komen. Deze voornaamwoordelijke bijwoorden worden dikwijls ten onrechte weg-

gelaten, wat een slordige uitdrukking voor gevolg heeft.

— De rechter «verklaart» geen failliet, tenzij hij er uitleg over geeft. Wel kan hij iemand «failliet verklaren» of «een faillissement uitspreken».

Hier had kunnen staan «dat de rechter zich moet onthouden van een faillietverklaring» (cf. vervallen-verklaring) of «dat de rechter er zich moet van onthouden een faillissement uit te spreken...»

9. «Aangezien nochtans van zodra de rechter de feitelijke toestand van de staking van betaling heeft vastgesteld, *hij gehouden is* het faillissement uit te spreken zonder dat hij *verplicht moge* zijn rekening te houden met andere omstandigheden...: *het belang van de schuldeisers het faillissement ja dan neen te doen uitspreken, de aanslag op de eerbaarheid van de handelaar;*»

Hier valt heel wat af te keuren :

— «Aangezien nochtans van zodra»: De woorden in deze onwettelijke reeks zijn zonder betekenis als ze niet nauw verbonden zijn met de zin waartoe ze behoren. Daarom moet men ze zo dicht mogelijk bij de woorden plaatsen waarop ze betrekking hebben.

— «Nochtans» staat niet op zijn plaats. Het moet hier na het onderwerp (hij, of rechter) komen: «Aangezien hij nochtans... is». Normaal staat het niet tussen het onderwerp en het werkwoord: «Hij is nochtans gehouden...» (tussen de twee delen van het samengesteld werkwoord) «Hij slaapt nochtans...» (na het enkelvoudig werkwoord). Wanneer men het vooraan plaatst, volgt er een inversie: «Nochtans is hij gehouden...», «Nochtans slaapt hij...».

Nu is er hier reeds een inversie door het gebruik van «aangezien», vandaar de vorm met nochtans na het onderwerp.

— «De rechter» staat hier vooraan zodat de constructie zelf niet laat blijken dat «de rechter» en «hij» dezelfde persoon zijn. Beter ware eerst de hoofdzin te geven (gehouden is) met het voorwerp «de rechter», en daarna de bijzin (heeft vastgesteld) met als onderwerp «hij». Dan staat de bijzin met «zodra» ook dicht bij de woorden waarop hij betrekking heeft (uit te spreken).

— «gehouden» is men «tot» iets, dus hier hoort «ertoe».

— «moge» is de letterlijke weergave van de Franse subjonctif die er in het Nederlands niet hoort: «mag» is voldoende.

— «verplicht» is men ook «tot» iets, dus hier ook «ertoe».

— «ja dan neen» is letterlijk Frans. Bij ons is het «al dan niet».

— het belang... te doen uitspreken» betekent zo niets. Had er gestaan «het belang van de schuldeiser bij het ... doen uitspreken» dan was het duidelijk geweest, want men heeft ergens belang «bij».

«eerbaarheid» is het fatsoen, vooral op geslachtelijk gebied, de kuisheid, waarop men juridisch wel aanslagen kent, maar niet in handelszaken. Vooral in een juridische tekst doet deze uitdrukking gek aan. In plaats van «eerbaarheid» (waarschijnlijk weer letterlijk Frans), had men «eer» kunnen schrijven, in de zin van de achting of het aanzien die iemand als lid van de maatschappij geniet.

En zo kunnen wij de volgende «gezuiverde» tekst voorstellen :

«Aangezien de rechter er nochtans toe gehouden is het faillissement uit te spreken, zodra hij de feitelijke toestand van staking van betaling heeft vastgesteld, zonder dat hij er mag toe verplicht zijn rekening te

houden met andere omstandigheden, zoals ... het belang van de schuldeisers bij het al dan niet uitspreken van het faillissement, de aanslag op (de aantasting van) de eer van de handelaar;»

Er wordt hier ook een vertaalproef geleverd uit Ripert (Traité élémentaire de droit commerciale, p. 967).

«La principale utilité» heet er in het Nederlands «de hoofdzakelijke nuttigheid» i.p.v. «het voornaamste nut»;

«L'effroi qu'elle inspire» wordt de schrik en de ontzetting die zij inboezemt» i.p.v. gewoonweg «de vrees...»;

«une institution préventive» is «een voorkomende en voorbehoedende instelling» terwijl men nu eens gerust het ingeburgerde «preventief» mocht schrijven. De vertaler heeft zijn onzekerheid verborgen achter dubbele woorden. De lezer kon dan zelf kiezen.

Ook komen er een paar Latijnse uitdrukkingen voor (waarom Latijn schrijven, dat de veroordeelde toch niet verstaat, als er goede Nederlandse woorden beschikbaar zijn) :

— «voorwaarde sine qua non» is een tweeslachtige uitdrukking. Ofwel schrijft men ook «conditio» in het Latijn, ofwel schrijft men «noodzakelijke voorwaarde»;

— idem voor «solo consensu» dat beter past in een werk over rechtsleer voor vakgenoten dan in een rechterlijke uitspraak die zich eigenlijk toch tot het volk richt.

10. «Dat partijen het *inzicht* hebben gehad...»

In de betekenis van «doel, oogmerk» is «inzicht» af te keuren, omdat het :

a) een afleiding is van *inzien*, dat betekent «wijze van inzien», «kijk op de zaak» (b.v. Hij heeft een goed inzicht in zijn taak) of «Ik heb mijn inzicht in deze zaak getoetst aan het zijne»).

b) In het woordenboek (Van Dale) als «verouderd, zuidnederlands» wordt aangemerkt in die betekenis.

Het zou dus beter zijn «inzicht» maar te laten voor wat het oorspronkelijk betekent: «wijze van zien» en daarbij «oordeel, besef, opvatting» en voor de andere betekenis maar «doel, oogmerk» te schrijven.

J. LELIARD.

MEDEDELINGEN

Europese voorlichtingsdagen : «Public Relations en Openbare Besturen»

Op 27, 28 en 29 november 1962 zullen in het Paleis voor Congressen te Brussel de Europese Voorlichtingsdagen met als thema: «Public Relations en Openbare Besturen» gehouden worden.

De idee om deze dagen in te richten werd voor het eerst naar voren gebracht tijdens het verblijf in de Verenigde Staten van de «Tweede Belgische Public Relations Zending». Inderdaad, de leden van deze zending waren zozeer getroffen door de Amerikaanse opvattingen inzake overheidsvoorlichting en public relations, dat zij besloten bij hun terugkeer in ons land een internationale bijeenkomst te organiseren.

Tijdens dit colloquium zou aan ambtenaren uit de Europese landen gelegenheid geboden worden hun problemen uiteen te zetten en te bespreken, hun ervaringen te toetsen, specialisten op het gebied der public relations aan het woord te horen, kortom deel te nemen aan een internationale ontmoeting waarbij én

de openbare besturen én het publiek baat moeten vinden.

Enkele weken na de terugkeer van de Public Relations-zending uit de Verenigde Staten, werden reeds de eerste contacten opgenomen. Het Belgisch Instituut voor Voorlichting en Documentatie aanvaardde de Europese Voorlichtingsdagen voor te bereiden en in te richten, samen met de Belgische Dienst Opvoering Productiviteit en het Belgisch Centrum voor Public Relations; het geheel onder de auspiciën van het Europees Centrum voor Public Relations.

De heren Th. Lefèvre, Eerste Minister, en P.-H. Spaak, Vice-Eerste Minister en Minister van Buitenlandse Zaken, waren onmiddellijk bereid het beschermheerschap op zich te nemen.

Het internationaal karakter van deze bijeenkomst blijkt uit het feit dat vertegenwoordigers uit verscheidene landen hun medewerking hebben toegezegd. Zo vinden we in het programma — behoudens Belgische afgevaardigden — sprekers uit Nederland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Noorwegen, Zwitserland, Oostenrijk, Griekenland, Zweden, Engeland, en zelfs uit Israël en de Verenigde Staten.

Tijdens de plenovergaderingen en werkgroepen zullen alle aspecten van de Public Relations worden belicht, van de dagelijkse praktijk der informatie tot de kennis van de openbare mening, de contactpunten tussen openbare- en privé-sector, de public relations van een staat op nationaal en internationaal vlak, de public relations van de regionale, plaatselijke en gespecialiseerde administraties, de public relations van de internationale en supranationale instellingen, om dan tijdens de plechtige slotzitting de synthese te maken « Voor een public relationspolitiek ».

De bevoegdheid van de sprekers, de tegenwoordigheid van vele vooraanstaande personen, de talrijke deelnemers (allen specialisten op het gebied der public relations), de interesse voor het te behandelen thema, dit alles laat het beste verhoppen voor het welslagen van deze Europese Voorlichtingsdagen.

TIJDSCHRIFTEN

Omnilegie : jrg. 1962 - nr. 9 :

Wetgeving.

Nederlands Juristenblad : jrg. 1962 - nr. 38 :

M. V. Polak, Het Amerikaanse arrest tegen het gebed bij het openbaar onderwijs. — H. E. Scheffer, Aansprakelijkheid van de exploitant van een reactor-

schip. — A. Berkhout, Onbegrijpelijke bezwaren. — H. H. A. De Graaff, Revue de droit pénal militaire et de droit de la guerre.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie : jrg. 1962 - nr. 47141 :

W. C. L. van der Grinten, Het ontwerp voor het zesde boek van het nieuwe Burgerlijke Wetboek. Verzuim van de schuldeiser. — R. D. Kollwijn, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak, Internationaal Privaatrecht (V).

Arbitrale Rechtspraak : jrg. 1962 - nr. 502 :

Rechtspraak.

Rechtsgeleerd Magazijn Themis : jrg. 1962 - nr. 4 :

B. Wachter, Het ontwerp wet aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen. — L. W. M. M. Drabbe, De rechter-commissaris in het burgerlijk proces.

Journal des Tribunaux : jrg. 1962 - nr. 4378 :

J. Eeckhout, La loi du 23 juin 1961 relative au droit de réponse.

Revue de Droit Pénal et de Criminologie : jrg. 1962 - nr. 2 :

M. J. Constant, Le Traité Benelux d'extradition et d'entraide judiciaire en matière pénale. — M. R. Charles, La Ministère public et la Protection de l'Enfance. — M. D. Szabo, Evolution et état présent du système judiciaire pénitentiaire et policier au Canada.

Annales de la Faculté de Droit de Liège : jrg. 1962 - nr. 3-4 :

Ch. Goossens, Esquisse d'une réforme du contentieux de la sécurité sociale. — L. Fontaine, Conséquences civiles de l'application des règles de concurrence. — J. Le Pas, La protection des investissements internationaux privés à l'étranger.

Recueil Dalloz (Parijs) : jrg. 1962 - nr. 36 :

Ph. Malaurie, L'équivalence en droit international privé.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"